

RESEARCH CENTRE FOR
ISLAMIC HISTORY, ART AND CULTURE

UNIVERSITY OF SARAJEVO

5th International Congress
Islamic Civilization in the Balkans

21-23 May 2015, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Program & Abstracts

Co-presidents

Assoc. Prof. Halit Eren
IRCICA

Prof. Muharem Avdispahić
University of Sarajevo

Scientific Committee

Prof. Amir Pašić, IRCICA
Prof. Ismet Bušatlić, University of Sarajevo
Assoc. Prof. Cengiz Tomar, IRCICA
Prof. Fikret Karčić, University of Sarajevo
Assoc. Prof. Yüksel Çelik, University of Marmara
Assoc. Prof. Ahmet Alibašić, University of Sarajevo
Prof. Mehmet İpşirli, University of Medipol
Dr. Ahmet Zildžić, University of Sarajevo

Organising Committee

Prof. Amir Pašić, IRCICA
Assoc. Prof. Cengiz Tomar, IRCICA
Jasna Bošnjović, University of Sarajevo
Fuada Muslić, University of Sarajevo

TIMETABLE

Thursday, 21 May 2015

09:00-10:00 Registration of participants at UNSA Rectorate

10:00-12:00 Opening ceremony

Venue: UNSA Rectorate

Professor Dr. Muharem Avdispahić

Rector, UNSA

Associate Professor Dr. Halit Eren,

Director General of IRCICA

Keynote speeches

Prof. Dr. Mehmet İpşirli

Bosna Fethinin Osmanlı'nın Rumeli Fütühatındaki Yeri ve Önemi

The Conquest of Bosnia and Its' Importance for Balkan Conquests

Prof. Dr. Enes Karić

Filozofske, teološke i logičke nauke u Bosni osmanskog perioda

Logics, philosophical and theological sciences in the Ottoman Bosnia

12:30 Lunch at Rectorate

14:00 Session 1A

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Mehmet İpşirli

Mehmet İnbaşı

Niğbolu Sancağı ve İdarecileri (1750-1800)
Nicopolis and Its Governors (1750-1800)

Mustafa Can

Saraybosna'da Gazi Hüsrev Bey'in Vakıf Eserlerine Ait Hicri 1277 ve 1291
(Miladi 1861 ve 1875) Tarihli Tamirat Muhasebe Defterleri
*Renovation-Account Registers of Gazi Hüsrev Bey's Pious Foundations
(1277, 1291/1861-1875)*

Kamil Çolak

XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Rusçuk'ta Köle ve Cariyelerin İhtidaları
*Conversions of Slaves and Concubines in Rusçuk in the Second Part of
Eighteenth Century*

Tahsin Özcan

Kemurazâde Seyfeddin Fehmi b. Ali'nin Saraybosna'da Ebniye-i
Hayriyye'nin Musavver Tarihi Başlıklı Çalışması Üzerine
Değerlendirmeler
*Observations on the Treatise of Kemurazâde Seyfeddin Fehmi b. Ali's titled
Saraybosna'da Ebniye-i Hayriyye'nin Musavver Tarihi)*

Mehmet Zeki İbrahimgil & Hamza Keleş

Zigetvar'daki Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nin Bulunduğu Yer
Hakkında Bir Değerlendirme
Evaluation on Süleyman II's Tomb in Zigetvar

DISCUSSION

14:00 Session 1B

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Mihai Maxim

Agron Islami

Rumelide Sosyal Hayatının Ayrılmaz Parçası Olan Vakıfların rolü -
Mustafa Paşa Vakfiyesi Örneği
The Role of Pious Foundations in the Social Life in Rumelia

Meral Bayrak Ferlibaş

Makbul/Maktul İbrahim Paşa Vakfı: Hezargrad'da Bulunan Hayratı
Ibrahim Paşa's (Makbul and Maktul) Pious Foundations in Hezargrad

İsmail Erünsal

Vakfiyeleri Işığında Balkanlardaki Sıbyan Mekteplerinin Karakteristik
Özellikleri
*The Characteristics of Sıbyan Schools in Balkans according to the Charters
of Pious Foundations*

Meryem Kaçan Erdoğan

Ruşçuk'ta Mihrimah Sultan Külliyesi'ne (Üsküdar) Bağlı Vakıf Köyler
*Villages belong to Mihrimah Sultan Kulliye's (Complexes) Pious Foundation
in Rusçuk*

Hatice Oruç

Yeni Pazar Şehri ve Vakıfları
Town of Novi Pazar and its pious foundations

DISCUSSION

16:00 Café break

16:30 Session 2A

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Tahsin Özcan

Cemal Çetin

Rumeli Orta Kol Güzergâhı ve Üzerinde Hizmet Veren Menzilhâneler
(1690-1750)

Via Militaris and Its Menzilhanes

Eyüp Kul

Osmanlı Madencilik Sektöründe Yeni Bir Vergi: Lonik Bedeli

A New Tax in the Ottoman Mining Sector: Lonik Charge

Ramiza Smajić

Socio-historijski i kulturološki segment bošnjačkog identiteta (ne)

prema islamu - prikaz izvora iz otomanskog perioda

The Socio-Historical and Cultural Segment of Bosniaks' identity (not)

according to Islam - A walk through the sources of the Ottoman period

Yüksel Özgen

"Arnavutluk Ahvaline Dair Bir Risale (1802-1822)'ye" Göre 19.Yüzyılın İlk

Yarısında Arnavutluk'un İdari ve Sosyoekonomik Durumu

Administrative and Socio-Economic Situation of Albania in the First Half of

the Nineteenth Century according to Treatise "Arnavutluk Ahvaline Dair

(On the Condition of Albania) 1802-1822"

Fazileta Hafizović

Zapadna granica Otomanskog carstva: Kliški sandžak

The Western Frontier of the Ottoman Empire: Sanjak of Klis

Murteza Bedir

Bir Usul-i Fıkıh Ders Kitabı: Akhisari'nin Şerhu Semti'l-Vusul'ü

A Book on Usul al-Fiqh (Principles of Islamic Jurisprudence): Sarh Samt al-

Wusul of Aqhisari

DISCUSSION

16:30 Session 2B

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Ilyas Rexha

Cemalettin Şahin

Yunanistan'da Türkçe Yer Adları Üzerine Bir Araştırma
A Survey on Turkish Place Names in Greece

Sefa Sekin

21.yy Başlarında Türklerin Makedonya Cumhuriyetinde Dağılışı
Distribution of Turks in Macedonia in the First Years of the Twenty First Century

Muammer Demirel

Osmanlı Göç Hareketliliği Bakımından Üsküp
Ottoman Emigration Mobility in Skopje

Mehmet Demirtaş

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı Sebebiyle Memleketlerini Terk Etmek
Mecburiyetinde Kalan Balkan Göçmenlerinin Karşılaştıkları Zorluklar ve Alınan
Tedbirler
*Balkan Immigrants during 1877-1878 Ottoman-Russian War: Difficulties and
Precautions*

Abdurrahman Babacan

Aliya İzzetbegović'te İslam Medeniyeti ve Kültürü Düşüncesi
Islamic Civilization and Culture Thought of Alija İzzetbegović

Ali Erken

20. Yüzyılda Osmanlı İlmî Geleneğinin İzleri ve Bir Boşnak Âlim: Tayyib Okic
The Traces of Ottoman Science Tradition in the Twentieth Century: Tajib Okić

DISCUSSION

19:30 Dinner at traditional restaurants in Bash-Charsi

Friday, 22 May 2015

09:30 Session 3A

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Mohamed Mufak Arnaut

Fahriye Emgili

Osmanlı İdaresin'den Avusturya-Macaristan İdaresine Geçişte Bosna ve Boşnaklar

Bosnia and Bosnians during the Transition Period from the Ottoman Administration to Austria-Hungary

Altan Çetin-Galip Çağ

Hıristiyanlığın "Ötekisi" Bogomillikten Osmanlı Bosnası'nda Özne Bir Kimliğin Oluşumu

The Transition of Bogomils from Otherness to a Special Identity in the Ottoman Bosnia

Elma Korić

Djetinjstvo u otomanskoj Bosni - 16. i 17. stoljeće

Childhood in Ottoman Bosnia - 16th and 17th Centuries

Yüksel Çelik

"Fransa'nın Rus-Sırp İttifakına Karşı 1807'de Bosna-Hersek'in Ortak Askeri Harekât Üssü Yapılması Teklifi ve Bâbüâli'yle Müzakere Süreci"

The Proposal of France to use Bosnia as a base for Joint Military Operations and the Process of Negotiations with Bab-I Ali (Sublime Porte)

Hana Younis

Razvod u dokumentima Vrhovnog šerijatskog suda u Sarajevu u prvim dekadama Austro-ugarske okupacije

Divorce through the Documents of the Supreme Shariah Court of Sarajevo in the First Decades after the Austro-Hungarian occupation

DISCUSSION

09:30 Session 3B

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Ismet Bušatlić

Alena Ćatović

Perzijski meğutekst u djelima Hasana Zijaija Al-Mostarija – Zbirke rukopisa iz Sarajeva i Zagreba

The Persian Intertext in the Works of Hasan Ziya'i Mostari – Manuscript Collections from Sarajevo and Zagreb

Ahmed Zildžić

Dva rukopisa *Bahjat Al-Tawariha* na Balkanu

Two Manuscripts of Bahjat Al-Tawarih in the Balkans

Munir Mujić

Utjecaj 'ilm Al-Kalāma I arapske logike na arapsku retoriku: primjer rukopisa Hasana Kafi Pruščaka: *Tamḥiṣ al-Talḥiṣ*and *Šarḥ Tamḥiṣ Al-Talḥiṣ*

The Impact of 'ilm Al-Kalām and Arabic Logic on Arabic Rhetoric: A Primer of Manuscripts of Hasan Kafi al-Aqhisari: Tamḥiṣ al-Talḥiṣand Šarḥ Tamḥiṣ Al-Talḥiṣ

Dželila Babović

Komentar *Manzūma al-Aḥlāq* Ahmeda Hatema Bjelopoljaka

The Commentary on Manzūma al-Aḥlāq by Ahmad Hatam Aqowalizade

Amra Mulović

Arapski rukopisi u Bosni: znamenitosti gramatičke tradicije (*Arabic Manuscripts in Bosnia: Landmarks in Grammatical Tradition*)

DISCUSSION

12.00 Noon break (Friday prayer and lunch)

14:30 Session 4A

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Munir Drkić

Ilyas Rexha

Islamic Monuments of the Early Ottoman Period of XVth and-XVIth
Centuries in Kosovo and Sandjak

İsa Memishi

The inscriptions in Arabic and Ottoman language in the Region of
Presevo

Edin Jahić

Ottoman Architectural Heritage in the Balkans and Some Reflections in
the Contemporary Islamic Architecture
*Naslijeğe otomanske arhitekture na Balkanu i odrazi na savremenu
islamsku arhitekturu*

Aida Idrizbegović Zgonić & Amir Čaušević & Nerman Rustempašić

Historic Urban Landscape - Case Study of the Old City Gradačac and Its
Clocktower
*Historijski urbani pejzaž - studija slučaja Starog grada Gradačca i Sahat-
kule*

Ibrahim Numan & Mine Topcubasi Cilingiroglu & Lana Kudumovic

Traditional Housing Structures Developed under the Ottoman Rules
inside the Balkans and Turkey

DISCUSSION

14:30 Session 4B

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Altan Çetin

Emine Gümüşsoy

Selanik Mevlevihanesi
Thessaloniki Mevlevihane

Fadıl Hoca

Balkanlar'da (Bosna ve Makedonya'da) İslamiyet'in Yayılmasında Sarı Saltuk'la İlgili Efsaneler Ve Rivayetlerin Önemi
The Myths of Saru Saltuq and Its Importance for the Spread of Islam in Bosnia

Reşat Öngören

Bosna'da Tasavvuf Hayatını Şekillendiren Tarikatlar
Tariqats, Orders, in Bosnia

Ahmet Murat Özel

Balkanlarda Şazeliyye Tarikatının İzleri
The Traces of Shazaliyya in Balkans

Mihai Maxim

Prens Kantemir (1673-1723) Ve Islâmbol/Istanbul Uygurlığı
Prince Cantemir (1673-1723) and Istanbul Civilisation

DISCUSSION

16:30 Café break

17:00 Session 5A

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Murteza Bedir

Numan Aruç

Balkanlarda İslam Kültür ve Medeniyetinin Otantikliği
The Authenticity Islamic Culture and Civilisation in Balkans

Tuğba Eray Biber

Lozan'dan Günümüze Batı Trakya'da Müftülük Meselesi
Mufti Problem in Western Thrace from Lausanne to Nowadays

Ayşe Zişan Furat

Bosna Müslümanlarının Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Din
Eğitimi Politikalarına Yönelik Algıları
*Perceptions of Bosnian Muslims towards Austria-Hungarian Religious
Education Policy*

Kerima Filan

17. Yüzyılda Bosna'da Dilbilgisi Öğretimi Üzerine
On Grammar Education in Bosnia in the Seventeenth Century

Zekai Mete

Osmanlılar'ın Balkanlar'ı İmarı: Cisrimustafapaşa ve Uzuncaâbâd-ı
Hasköy Kasabalarının Kuruluşu
*Reconstruction of Balkans by Ottomans: Foundations of Cis-i Mustafa
Paşa and Uzuncaâbâd-ı Hasköy*

Zeynep Emel Ekim

The 19th Century Paintings Themed "the Ottoman Operations in the
Balkans" in the Painting Collection of the Military Museum

DISCUSSION

17:00 Session 5B

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

Chair: Asim Zubčević

Sabaheta Gačanin

Poezija divana kao kultura sjećanja: stvaralaštvo Bošnjaka na perzijskom jeziku

Divan Poetry as Culture of Memory: The Literature of Bosniaks in Persian

Alma Omanović-Veladžić

Neke sarajevske žene vakifi iz druge polovine 19. stoljeća

Some Sarajevo women endowers/vaqifes from the second half of the 19th century

Madžida Mašić

Redif kao element mikrostrukture gazela u otomanske književne zajednice:

primjer gazela o Redifu "Ya-Rab" Ahmeda Taliba Bosnevića i Fuzulija

Redif as an Element of Microstructure of Ghazal in Ottoman Interliterary

Community: The Example of Ghazals on Redif „Ya Rab“ by Ahmed Talib Bosnević and Fuzuli

Jasmin Suljević & Elvir Suljević

Održivi aspekt tradicionalne orijentalne kuće u Novom Pazaru, Sjenici i

Strugi - komparativna analiza

Comparative analyse of traditional oriental house type in Novi Pazar, Sjenica and Struga from sustainable aspect

Adnan Kadrić

Između književnosti i apokalipse i društvene kritike u otomanskoj Bosni

Between The Literature of Apocalypse and Social Criticism in Ottoman Bosnia

Aladin Husić

Praksa hodočašća u klasičnom periodu otomanske vladavine u Bosni

Pilgrimage Practice in Classical Era of the Ottoman Rule in Bosnia

DISCUSSION

19:15 CLOSING CEREMONY

Venue: Gazi Husrev-Bey Library

20:00 Dinner at traditional restaurants in Bash-Charsi

Saturday, 23 May 2015

SOCIAL ACTIVITIES

ABSTRACTS

BOSNA FETHİNİN OSMANLI'NIN RUMELİ FÜTUHATINDAKİ YERİ VE ÖNEMİ

Mehmet İpşirli

Bizzat gaza devleti olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı'nın daha beylik döneminden itibaren Balkanlar'da takip ettiği çok başarılı bir fetih siyaseti bulunmaktaydı. Fütuhatin öncelikle Balkanlara yönelik olması başarısının en önemli sebebi olmuştur. Selçukluların dağılmasıyla ortaya çıkan Anadolu Beylikleri kısır bir döngü içerisinde birbirileriyle mücadele edip bir türlü Anadolu birliğini sağlayamazken Osmanlı'nın Bizans'ın zaaf ve otorite boşluğundan istifade ile Balkanlarda fetihlere girişmesi Osmanlı için çok önemli bir açılım olmuş bir taraftan yıpranmadan büyük bir dinamizmle tecrübe kazanırken diğer taraftan da Anadolu Beylikleri'nden muhalefet yerine umumiyetle destek görmüştü. Osmanlı'nın Balkan fütûhatının temel özelliklerini sağlıklı olarak tesbit için Osman Gazi'den Kanuni Sultan Süleyman'a kadar ilk on padişahın siyasi ve askeri faaliyetlerini iyi tahlil etmek gerekir.

İstanbul'un fethiyle Akdeniz ve Karadeniz ticaretinin Osmanlı'nın eline geçmesi, Balkanlar'da başta Mora ve Sırbistan olmak üzere birçok yerin fethi Papalığı telaşlandırmış, yeni bir haçlı ittifakı için arayaşa sevk etmişti. Buna Batı Hıristiyan dünyasından Venedik Cumhuriyeti, Macar Krallığı, hatta Arnavudluk'ta âsi İskender Bey'den destek geliyor, bu ittifaka Osmanlı'ya düşmanlığı sebebiyle doğuda Akkoyunlular'dan da gizli destek geliyordu. 1461 Aralığında Bosna Kralı'nın elçisi Türklere karşı destek istemek üzere Roma'da Papalığa muracaat etmişti. Yıldırım Bayezid zamanından beri yıllık vergi ödeyerek Osmanlı'ya bağlılığını ifade eden Bosna Kralı Stephan Tomaşeviç (krallığı:1444-1463) son zamanlarda muhtemelen yukarıda belirtilen arayış ve ittifaklar sonucu vergisini ödemek istememiş, varan elçiye kötü muamele edip hapsedirmiş, ancak neticenin kötü olacağını etrafındakilerin anlatması üzerine serbest bırakmıştı.

Avrupa'da muhtelif yerlerdeki casusları vasıtasıyla bu gizli temasları ve ittifak teşebbüslerini yakından takip eden Mehmed II, özellikle

Venedikle yapacağı muharebede kendisine bir üs ve güzergah olacak olan Bosna Krallığını Osmanlı topraklarına ilhak etmeye karar vermiş, bizzat kendi idaresindeki büyük bir ordu ile Üsküp üzerinden Vulçitrin'e gelmişti.

Fatih, hucumla alınması kolay olan Kiloç'u, vire ile alıp âsî ve hâin Bosna Kralı Tomaşeviç'e eman vererek affeden Mahmud Paşa'ya çok öfkelenmiş, bir süre bu emana riayet etmekle birlikte bu emanın geçersizliğini ortaya koyacak hukuki bir yol aramıştır. O devrin tanınmış bilginlerinden Musannifek adıyla bilinen Ali Bistami'nin (ö. 875/1470-71) "Kulun verdiği emanı sultanın devlet menfaatine aykırı bulduğunda kaldırabileceği" yolundaki fetvâsı ile emanı geçersiz saymış ve buranın kılıçla fethedildiği hükmüyle kral ve yanındaki üç beyi bertaraf etmişti.

Bu tebliğde Osmanlı fütühatının başlıca özellikleri, Bosna fethinin İslam ve Osmanlı fetih geleneğindeki yeri, fetih sonrasındaki icraat özellikle vekayinamelerin verdiği bilgiler ışığında değerlendirilmeğe çalışılacaktır.

NİĞBOLU SANCAĞI VE İDARECİLERİ (1750-1800)

Mehmet İnbaşı

Bugün Nikopol şeklinde anılmakta olup Tuna nehrinin sağ kıyısında bulunmaktadır. Kasaba bir taraftan nehrin kuzeyine Eflak'ın düz ve bataklık kesimlerine, diğer taraftan Osum'un Tuna'ya aktığı noktaya bakar. Ortaçağlarda Bulgaristan'ın en büyük şehirlerinden biri olup Bulgarların son kralı İvan Şişman'ın da payitahtıydı. Osmanlı hâkimiyeti döneminde (1395-1878) askerî ve ticarî öneme sahip bir sancak merkezi özelliği taşımaktaydı.

İlk dönem Osmanlı kaynaklarında Bulgar Çarı Şişman'a ait sağlam ve müstahkem bir kale diye zikredilen Niğbolu, 1395'te Yıldırım Bayezid tarafından fethedildi. Bazı anonim Bulgar kronikleri bu fethin 3 Haziran 1395'te gerçekleştiğini belirtir. Ertesi yıl kale Kral Szigismund kumandasındaki Haçlı kuvvetlerince kuşatıldıysa da Yıldırım Bayezid bu orduyu Niğbolu yakınlarında bozguna uğrattı (25 Eylül 1396) ve tahribata mâruz kalan kaleyi onarttı, bir cuma camisi de yaptırdı. Daha sonra Kadı İvaz buraya bir medrese ekledi.

Fetihten sonra iskân siyasetine uygun olarak kısa sürede bir Türk-İslam şehri haline getirildi. İdari olarak başlangıçta uç beyleri tarafından idare edilirken sonradan sancak statüsü verilerek Rumeli Eyaleti'ne bağlandı. Özi Eyaleti'nin teşkil edilmesinden sonra da buraya bağlanan Niğbolu, Osmanlıların Eflak seferlerinde en önemli uğrak noktalarından birisi oldu.

Bu bildiriye Balkanlarda önemli bir şehir olan Niğbolu Sancağındaki idareciler ve bunların dönemlerinde meydana gelen olaylar, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Divan-ı Hümayun Defterleri esas alınarak incelenecektir. Tahvil ve Nişan kalemindeki defterlerden hareketle, 1750-1800 yılları arasında Niğbolu'da görev yapan sancakbeyleri tespit edilecek ve bunların tayin, ibka ve görev süreleri hakkında arşiv kayıtlarına dayalı olarak bilgiler verilecektir. Bu dönem

idarecileri ile ilgili herhangi bir çalışma olmadığından Niğbolu'daki Türk-İslam hâkimiyeti sürecine katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

SARAYBOSNA'DA GAZİ HÜSREV BEY'İN VAKIF ESERLERİNE AİT HİCRİ 1277 VE 1291 (1861 VE 1875) TARİHLİ TAMİRAT MUHASEBE DEFTERLERİ

Mustafa Can

Vakıf müessesesi Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar boyunca köklü ve kalıcı bir medeniyet meydana getirmesine öncülük eden önemli etkenlerden birisi olmuştur. Temelini İslam dininden alan vakıf müessesesi Osmanlılar tarafından da başarılı bir şekilde uygulanmış Osmanlı fetihleriyle birlikte farklı bölgelerde özellikle de Balkanlarda güçlü bir vakıf medeniyeti oluşturulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlara taşıdığı bu medeniyetin en önemli örneklerinden birisi de şüphesiz Saraybosna'da 1531 tarihinde Gazi Hüsrev Bey tarafından kurulan vakıftır. II. Bayezid'in kızı Selçuk Sultan ile Serez Sancakbeyi Ferhad Bey'in oğulları olup farklı tarihlerde olmak üzere toplamda on yedi yıl Bosna sancakbeyliği yapan Gazi Hüsrev Bey, askeri alandaki başarılarıyla Osmanlı sınırlarının genişlemesine katkıda bulunmakla birlikte kurduğu vakıfla da bölgede Türk-İslam kültürünün yerleşip gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu nedenle Bosna'nın ikinci ve asıl kurucusu olarak da nitelendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Gazi Hüsrev Bey külliye yapılarının Saraybosna için ayrı bir önemi bulunmaktadır. Gazi Hüsrev Bey külliyesi, bir kısmı Gazi Hüsrev Bey'in hâl-i hayatında bir kısmı da daha sonraki dönemlerde yaptırılan cami, imaret, hanıkâh, zaviye, türbe, mektep, şadırvan, medrese, han, bedesten, hamam ve saat kulesi gibi yapılardan oluşmaktadır.

Vakıfların gördükleri hizmetlerin devamlılığı açısından, vakfedilen yapıların kalıcılığı esastır. Bu açıdan vakıflara ait olan tamirat kayıtları, ilgili vakıfların tarihi seyrini izleyebilme imkânı vermesinden ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda bildiride Gazi Hüsrev Bey'in Saraybosna'daki vakfına ait olan Hicri 1277 ve 1291 (Miladi 1861 ve 1875) tarihli tamirat muhasebe defterleri ele alınacak ve böylece Saraybosna tarihine dinî, iktisadî, sosyal ve kültürel açılardan katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

XVII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA RUSÇUK'TA KÖLE VE CARIYELERİN İHTİDALARI

Kamil Çolak

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin din değiştirerek Müslüman olmaları zaman zaman görülen bir durumdur. Özellikle Balkanlar'da bireysel bazda ihtidalara rastlandığı gibi Bosna ve Arnavutluk özelinde büyük çaplı ihtidalar da vuku bulmuştur. Bunların hepsinin kendine göre nedenleri vardır.

Osmanlı Devleti'nde özgür gayrimüslim reayanın yanı sıra köle ve cariyelerin de zaman zaman ihtida ettikleri görülmektedir. Köle ve cariyelerin ihtidalarında, diğer ihtida vakalarına göre bazı farklı özellikler dikkat çekmektedir. Köle ve cariyeler Müslüman olduklarında Şahin bin Abdullah, Siyavuş bin Abdullah, Yusuf bin Abdullah, Zülale bint-i Abdullah, Ferzane bint-i Abdullah örneklerinde olduğu gibi baba adı olarak Allah'ın kulu anlamındaki Abdullah ismini kullanmışlardır. Bu duruma mahkeme kayıtlarında sıkça rastlanmaktadır. Bunun nedeni Müslüman olan köle ve cariyenin İslamiyet öncesi kimliğinden sıyrılma isteği ve dolayısıyla Müslüman olmayan bir baba adı kullanmak istememesidir.

İhtidalarda dikkat çeken bir diğer nokta, mühtedilerin büyük oranda adlarını değiştirerek Müslüman adı almaları ve azat edilmeleridir. Mühtedi köle ve cariyelerin Mehmed, Ahmed, Yusuf, Hüseyin, Süleyman, Şahin, Süleyman, Zülale, Ferzane, Raziye, Emine vb. isimler aldıkları görülmektedir. Ancak az da olsa Nasrutan, Hihok gibi eski adını kullanan mühtedi köle ve cariyelere rastlamak da mümkündür. Köle ve cariyeler Müslüman olduklarında azat edilmeleri zorunlu değildir. Ancak mahkeme kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Müslüman olan köle ve cariyeler genellikle bir eğilim olarak azat edilmektedirler. Bunun nedeni belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Müslüman olan köle ve cariyeleri azat ederek Allah'ın rızasını kazanmaktır.

İhtida etmiş olan köle ve cariyelerin, sahipleri tarafından iki şekilde azat edildikleri dikkat çekmektedir. Köle ve cariyeler sahipleri hayatta iken azat edilebildiği gibi sahiplerinin ölümüne bağlı olarak şartlı azat edildikleri de olmuştur. Hatta köle sahibinin ölümünden sonra varislerin bu durumu bazen inkar etmeleri dava konusu bile olmuştur. Ancak şahitlerin ikrarıyla böyle durumlarda köle ya da cariyelerin azat edilmiş olduğu kadı tarafından tescillenmiş ve kendilerine bir belge olarak ıtknâme verilmiştir. Köle ve cariyeye sahipleri genelde erkek olmakla birlikte zaman zaman kadınlara da rastlanmaktadır.

Mahkeme kayıtlarında mühtedi köle ve cariyelerle ilgili ön plana çıkan bir başka nokta bunların milletlerinin ve fiziksel özelliklerinin belirtilmiş olmasıdır. Örneğin; “Rus, Macar, Gürcü, Acem, Eflak, Rum, Hırvat ve Arab ” asıllı gibi ifadelerle milletleri belirtilen köle ve cariyeler; “orta boylu, sarı saçlı, ela gözlü, kıvrık burunlu, sağ elinin orta parmağı mecruh” gibi fiziksel özellikleriyle de tanımlanmaktadır. Bazı köle ve cariyeye sahiplerinin onları ihtidalarından dolayı azat ederken kendilerine para yardımı yaptığı; bağ, bahçe verdiği ya da yorgan, yastık, gibi eşyalar bıraktığı görülmektedir.

Bu çalışmada, Tuna Nehri kıyısında bulunan ve Eflak tarafına geçişte önemli bir nokta olan Rusçuk şehrindeki köle ve cariyelerin ihtida vakaları, XVII. yüzyılın ikinci yarısındaki mahkeme kayıtlarına dayalı olarak bütün detaylarıyla analiz edilecektir.

**KEMURAZÂDE SEYFEDDİN FEHİMİ B. ALİ'NİN SARAYBOSNA'DA EBNIYE-İ HAYRİYYE'NİN
MUSAVVER TARİHİ BAŞLIKLİ ÇALIŞMASI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER**

Tahsin Özcan

Kemurazâde Seyfeddin Fehmi b. Ali 20. yüzyılın başlarında Saraybosna'nın tarihi yapıları hakkında değerli araştırmalar yapmakla birlikte günümüzde yeterince bilinmemektedir. 1863-1917 yıllarında Saraybosna'da yaşamış olan Kemurazâde çeşitli resmi görevlerin yanında Hünkar Camii Kütüphanesi'nde kütüphanecilik ve Saraybosna'daki bir Nakşibendi tekkesinin şeyhliğini yapmış tır. Kemurazâde'nin bir yandan da tarihe merak saldığı ve şehrin tarihi yapılarına yönelik çalışmalar yaptığı görülmektedir. İlk olarak makale şeklinde yayınlanan Saraybosna'da Ebniye-i Hayriyye'nin Musavver Tarihi başlıklı çalışması daha sonra müstakil olarak da basılmıştır (Saraybosna, 1908). Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası'nın 1 Şubat 1327 (14 Şubat 1912) tarihli sayısında (II/12) yayınlanan tanıtım yazısı çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmasının Bosna'daki bütün tarihi yapıları kapsayan bir projenin parçası olduğu da anlaşılmaktadır. Nitekim, 1913'te Kemurazâde tarafından hazırlanan Sarajevske dzamije isimli kapsamlı bir eser yayınlanmıştır.

Kemurazâde Saraybosna'da Ebniye-i Hayriyye'nin Musavver Tarihi başlıklı çalışmasında Hünkar Camii ve etrafındaki birtakım yapılarla ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Binaların fiziki yapıları hakkındaki bilgiler ile bina, kitabe ve arşiv belgelerine ait muhtelif resimlerin yanında fonksiyonları açısından da ayrıntılı bilgilerin yer aldığı çalışmada kitabeler, mezar taşları, çeşitli arşiv belgeleri, ilgili vakıflara ait vakfiyeler ve vakıfların işleyişi ile ilgili çeşitli belgelere de yer verilmektedir. Bu yönüyle eserin benzer çalışmalardan farklı birtakım özellikler taşıdığını söyleyebiliriz. Bu bildiride Kemurazâde'nin çalışmasının muhtevası ve özellikleri ile verilen bilgi ve belgeler hakkında değerlendirmeler yapılacaktır.

OSMANLI VAKIFLARI ARACILIGIYLA DEGERLER EGITIMI

Hamza Keleş - Nihan Erol Şahin

Maddi bir karşılık beklemeden başkalarına yardım etmek gibi, insani bir düşüncenin mahsulü olan vakıf müessesesi, yüzyıllardan beri büyük bir önem kazanmış, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin etkiler yapmış olan dini, hukuki ve sosyal bir kurumdur. İslam dinini kabul etmelerinden sonra Türklerin ekonomik ve sosyal hayatlarında yüzyıllar boyu etkili bir rol oynamış bulunan vakıf kurumu, sadece fakir ve yoksullara yardım etmek gibi bir çerçevede kalmamış, aynı zamanda fikir, kültür, irfan, uygarlık, estetik, sanat ve eğitim-öğretim boyutunun yanı sıra; mimarlık, bayındırlık ve şehircilik anlayışı üzerinde de derin izler bırakmıştır.

Vakıfların herkes tarafından bilinen en önemli özelliklerinin içinde sayılan hayırseverlik, çevre duyarlılığı ve kültür aktarımı gibi öğeler, son yıllarda okul müfredatlarında öne çıkan değerler eğitimi konularının içinde yer almaktadır. Değerler eğitimi ile sosyal bilgiler ve tarih dersleri içinde bu kavramların önemi üzerinde durulmakta ve öğrencilere kendi kültürlerini ayrıntıları ile öğrenme fırsatı sunulmakta ve bilgileri davranışa dönüştürmeleri beklenmektedir.

Yapılan çalışma için tarih ve sosyal bilgiler derslerinde kullanılabilecek etkinlikler geliştirilmiştir. Bu etkinliklerde Osmanlı vakıfları içinden seçme örnekler (yol güvenlik vakıfları, gureba hastaneleri, kuş vakfı, mürekkep vakfı, sadaka taşları, dinlenme taşları, kızlara çeyiz vakfı) anlatılacaktır. Bu saymış olduğumuz örneklerden yola çıkılarak güncel örnekler de değinilecektir. Güncel örnek olarak Saraybosna'daki Merhamet Vakfı ele alınmıştır. Bu etkinlikler aracılığı ile bahsi geçen derslerde değerler eğitimi hususunda faydalı bilgiler verileceği ve gençlerde hoşgörü, hayırseverlik, cömertlik, yardımlaşma duyguların geliştirebilmesi beklenmektedir.

Bu etkinlikler aracılığı ile öğrencilere ve topluma değerler hususunda bilgi verilmesinin yanı sıra kültürümüzün en önemli öğelerinden biri olan vakıfların anlam ve önemi tartışılacaktır.

MAKBUL/MAKTUL İBRAHİM PAŞA VAKFI: HEZARGRAD'DA BULUNAN HAYRATI

Meral Bayrak (Ferlibaş)

Tüm Osmanlı coğrafyasını donatan vakıf eserler kaynağı Kur'an ve Sünnet olan hayrat kavramının yansımasıdır ki başta devleti yöneten sultanlar olmak üzere hanedan üyeleri, devlet adamları ve varlıklı Müslümanlar tarafından hayata geçirilerek toplumun hizmetine sunulmuştur.

Bu tarz sayısız örnekten biri de bugün Bulgaristan'ın sınırları içinde bulunan ve Razgrad olarak anılan Hezargrad'da Makbul/Maktul İbrahim Paşa tarafından yaptırılan külliye olup şehir merkezinin bu yapılar topluluğunun etrafında kurulmasında önemli rol oynamıştır. Cami, medrese, mektep, han, hamam ve dükkanlardan oluşan, bildiriye konu olan külliye bölgede Sünni İslam'ı kuvvetlendirmek amacıyla inşa ettirilmiş nitekim amaçlanan kısa sürede gerçekleşerek burası bir Türk İslam merkezi haline gelmiştir. Pargalı olarak da tanınan İbrahim Paşa'nın bilinen yaşam öyküsüne katkı sağlamak için yaptırdığı hayır kurumlarının tanıtılması düşüncesiyle, söz edilen külliye çalışmanın konusu olarak seçilmiştir. Hezargrad'daki külliye başka Selanik, Kavala ve İstanbul'da da vakıfları bulunan paşanın -bildirinin sınırlarını aşacağı düşüncesiyle- tüm hayır kurumlarına yer verilmeyip sadece Hezargrad'da kurduğu vakfi incelenecektir.

Çalışmanın temel kaynağı Topkapı Sarayı Arşivi'nde bulunan ve 7029 numarayla kayıtlı olan -üzerinde Kanuni Sultan Süleyman'ın tuğrasını bulunduran- İbrahim Paşa'ya ait 940/1533 tarihli vakfiyedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden derlenen konuyla ilgili çok sayıdaki belge ve defter diğer önemli kaynaklardır. Söz edilen materyal değerlendirilmeye çalışılarak bildiride İbrahim Paşa Külliyesi ve gelir kaynakları hakkında bilgi verilecek, vakfın işleyişiyle ilgili veriler aktarılacaktır.

VAKFİYELERİ İŞİĞİNDA BALKANLARDAKİ SİBYAN MEKTEPLERİNİN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

İsmail E. Erünsal

Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminde çocuklara temel eğitim ve öğrenimin verildiği sıbyan mektepleri, bütün Osmanlı coğrafyasında belli bir yaş gurubundaki çocuklara mahsus yaygın eğitim kurumlarıydı. Medrese öncesi, genellikle 4-10 yaş arasındaki çocuklar bu okullarda öğrenim görürler ve elif-ba, Kur'an-ı Kerim, ilmihal ve tecvid konularında dersler alırlardı.

Sıbyan mekteplerinde görevli olan hocaların/muallimlerin hangi düzeyde öğrenim gördüklerini ve niteliklerini bilemiyoruz. Genellikle bu görevin sıbyan mekteplerinin yanında veya yakınlarında bulunan câmilerin imam ve müezzinleri tarafından yapıldığını görüyoruz. Vakfiyelerde fakir çocuklara veya fakirlerin çocuklarına hizmet verilmek için kurulduğu belirtilen sıbyan mekteplerinde öğrenim ve eğitimin yanında öğrencilere maddi destek de sağlanıyordu. Bu okulların büyük bir kısmı erkek öğrenciler için kurulmuştu. Ancak kızlar için de kurulan sıbyan mektepleri de bulunmaktaydı.

Bu tebliğde Osmanlı coğrafyasında yaygın bir öğrenim kurumu olan Sıbyan mekteplerinin bu özelliklerine işaret edildikten sonra bu özelliklerin, tesbit edebildiğimiz vakfiyelerdeki bilgilerden yararlanılarak, Osmanlı döneminde Balkan coğrafyasında da yaygınlaşan bu kurumlara ne derecede yansıdığı ve aynı zamanda bu okullarla ilgili bölgesel farklılıkların oluşup oluşmadığı da, ortaya konulmaya çalışılacaktır.

YENİ PAZAR ŞEHİRİ VE VAKIFLARI

Hatice Oruç

Günümüzde Sırbistan'ın Sancak bölgesinde bir şehir olan Yeni Pazar (Novi Pazar) 1455 yılından önce Osmanlı idaresine girmiştir. Öncelikle Üsküp ucuna tabi olan Yeni Pazar 1463 yılında Bosna sancağının kurulmasından sonra bu sancağa dahil edilmiştir. Şehrin kuruluşu burada Osmanlı idaresinin kurulması ile paraleldir. Temelleri eski bir yerleşim bölgesi olan Ras'ta hemen Trgovište adı verilen yerin yakınında önce Üsküp uc beyi ve sonra Bosna sancak beyi olan İshakoğlu İsa Bey tarafından atılmıştır. Saraybosna ve Dimitrovica (Mitrovica) şehirlerinin de kurucusu olan İsa Bey, Yeni Pazar'ın kuruluşunda da bu iki şehirde uyguladığı benzer yöntemi izlemiş, yaptırmış olduğu, cami, tekke, kervansaray, çarşı, hamam gibi vakıf eserleri ile burayı sosyal, ekonomik-ticari ve kültürel bir merkez yapmayı amaçlamıştır. İsa Bey'i, varlıklı başka hayırseverler takip etmişler, yaptırdıkları vakıf eserleri ile şehrin imar ve iskanına katkı sağlamışlar, kentsel gelişim sürecini ileri taşımışlardır.

15. yüzyılın ikinci yarısı ve 16. yüzyılda Bosna'daki bir şehrin vakıflarının genel görüntüsü için tahrir defterleri en önemli arşiv kaynaklarıdır. 16. yüzyıl sonrası için ise vakıfları bir arada tespit etmek ve genel durumu ortaya koymak için tahrir defterlerinin yerini hurufat defterleri almaktadır. Dolayısıyla, bu tebliğde bir vakıf şehri olan Yeni Pazar'ın kuruluşu ve gelişimi, farklı arşivlerde yer alan ve özellikleri oldukça farklı olan söz konusu defter serileri temel olmak suretiyle ele alınacak ve şehrin vakıfları hakkında genel bir tasvir çizilmeye çalışılacaktır.

RUMELİ ORTA KOL GÜZERGÂHI VE ÜZERİNDE HİZMET VEREN MENZİLHÂNELER (1690-1750)

Cemal Çetin

Yollar ve yol ağları tarihin her devresinde önemli olmuştur. Her türlü ticarî malın nakli, orduların sevki, kutsal yerlerin ziyareti, devlet otoritesinin tesisi ile bunların yanı sıra cami, han, hamam, kervansaray ve külliyelerin inşası, hülasa medeniyetin tesisi hep yollar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Osmanlılar da bu gayelere yönelik, Rumeli ve Anadolu topraklarında, sağ, sol ve orta kol olmak üzere, altı ana güzergâhtan oluşan bir yol ağı geliştirmişlerdir. Bu yol ağı üzerinde gerekli görülen yerlerde menzilhâne adı verilen ulaşım istasyonları kurmak suretiyle resmî ulaşım, iletim ve iletişimi tesis etmişlerdir. Ulak adı verilen görevlilere, ellerindeki hükümlerde yazıldığı miktarda binek temin eden bu istasyonlar vasıtasıyla merkez-taşra irtibatı mümkün olmuştur.

Balkanlar'ın belkemiği mesabesinde olan, İstanbul-Belgrad bağlantısını sağlayan ve altı ana güzergâhtan birisi olan Rumeli orta kolun oldukça işlek ve bakımlı bir yol olduğu seyyahların dile getirdiği hususlardandır. Osmanlı Devleti'nin toprak kazanıp-kaybetmesine veya önceliklerine göre değişiklik göstermekle birlikte, XVIII. yüzyılın ilk yarısında bu yol ağı üzerinde 27 civarında menzilhânenin hizmet verdiği söylenebilir.

Bu bildiriyle, menzil ahkâm ve menzil in'amat defterleri vasıtasıyla, 1690-1750 yılları arasında Rumeli orta kol üzerinde hizmet veren menzilhânelerin isimleri, konumları, idareleri, gelir kaynakları, masrafları ve beygir sayıları tespit edilecek olup, yanı sıra bu yol güzergâhındaki ulak trafiğinin seyri ve sebepleri anlaşılacaktır.

OSMANLI MADENCİLİK SEKTÖRÜNDE YENİ BİR VERGİ: LONİK BEDELİ

Eyüp Kul

Lonik, madencilik hizmetini yerine getiren reâyânın her yıl nefer başına vermesi gereken ikişer kuruş değerindeki bir vergidir. Madenci reâyâsı lonik vergisini ödemeleri karşılığında nüzül, celebkeşan, öşr-i şer'îyye, adet-i cizye, ispençe ve avâriz-ı divaniye türü olağanüstü vergilerden muaf olmaktaydı. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kayıtlarına rastlanılan bu vergi, madencilik sektörünü canlandırmak gayesiyle ortaya çıkmış olmalıdır. Lonik vergisi, Üsküp, Köstendil, Resne, Kratova, Yanova, İvraniye, Vulçitrin, Novaberde, İştib, Leskofça, Eğridere ve Radovişte kazalarından alınmaktaydı. XVII. yüzyıl boyunca Lonik Mukataası adı altında iltizam sistemi ile idare edilmiş, 1700 yılından itibaren ise malikâne olarak verilmişti.

Bu çalışmada, lonik vergisinin hangi bölgelerden ve kaç kişiden alındığı, tahsili sırasında ortaya çıkan zorluklar, Osmanlı madencilik sektörü ve sektörün ayakta kalabilmesi adına lonik vergisinin işleyişi üzerinde durulacaktır.

THE SOCIO-HISTORICAL AND CULTURAL SEGMENT OF BOSNIAKS' IDENTITY (NOT) ACCORDING TO ISLAM - A WALK THROUGH THE SOURCES OF THE OTTOMAN PERIOD

Ramiza Smajić

This paper aims to draw attention to detail that convinced me as a historian that the phenomena of history and culture must be approached in a multi-perspective and comparative way, otherwise the results will be kept in the context of unilateral and incomplete conclusions. Historical and cultural processes, in which during the centuries' duration of the Ottoman state, Bosnia found itself, too, have resulted in a form of religiosity that did not disturb the essence of the Islamic faith of Bosniaks. Several examples were highlighted, where there has been a symbiosis of own and taken traditions such as those in giving own names, some forms of expression of worship besides the basic Islamic stipulation, but also in the spirit and habits of everyday life. Insufficient exploration of these segments of Bosniaks' life caused the popularistic repetition and perpetual stereotypical views as on Bosniaks, as well as on the entire Ottoman period. With this paper, I wish to shed light on some of these places, primarily on the basis of original material in comparison with the literature that treats some interesting phenomena.

**“ARNAVUTLUK AHVALİNE DAİR BİR RİSALE (1802-1822)’YE” GÖRE 19.YÜZYILIN İLK
YARISINDA ARNAVUTLUK’UN İDARİ VE SOSYOEKONOMİK DURUMU**

Yüksel ÖZGEN

19. yüzyıl Balkanlarda Osmanlı idaresinin iyiden iyiye zayıfladığı ve Osmanlı Devleti’nin Balkanlardan tedricen çekildiği bir yüzyıl oldu. Bu çekilişte Batılı büyük devletlerin müdahaleleri, devletin idari zaafı, memurların ve bölge âyanının suiistimalleri kadar Balkan halklarının milliyetçi fikirlerden beslenen bağımsızlık mücadelesi de etkili oldu.

1820’li yıllar Mora ve Tepedenlenli Ali Paşa’nın isyanları sebebiyle Balkanlardaki Osmanlı idaresinin bir hayli zaafa uğradığı bir dönem oldu. Bu yıllarda Balkanlarda ortaya çıkan kargaşaya bir de Batılı büyük devletlerin müdahaleleri vaziyeti daha da içinden çıkılmaz bir hale getirdi. II. Mahmud’un Osmanlı idaresini merkezileştirme çabası merkezle taşranın, İstanbul’la ayan adı verilen yerli eşrafın rekabetini artırdı. Özellikle Yanya başta olmak üzere Arnavut ekseriyetin meskûn bulunduğu coğrafya söz konusu yılları büyük bir kargaşa içinde geçirdi. Devlet bir yandan Tepedenlenli Ali Paşa ile bir yandan da Mora isyanıyla uğraşmak mecburiyetindeydi. Bu süreç nihayetinde bağımsız bir Yunanistan’ın kuruluşuyla sonuçlandı. Bu, Osmanlı idaresinin Balkanlardaki ilk büyük sarsılışı anlamına geliyordu.

Bu çalışma Mora İsyanı ve Tepedenlenli Ali Paşa meselesi, Arnavutluk hadiseleri hakkında yazılmış bir tahrirata dayanmaktadır. Arnavutluk Milli Kütüphanesi’nden alınan bu tahrirat Mora İsyanı, Tepedenlenli Ali Paşa ve Arnavut coğrafyasıyla ilgili yazışmaların toplandığı bir belge mecmuasıdır. İlk defa tarafımızdan kullanılan bu tahrirat 1820’li yıllardaki Balkanlar hakkında orijinal bilgiler ihtiva etmektedir. Bu belgelerin bilim dünyasının dikkatine sunulmasıyla Yunanistan’ın bağımsızlığı ile sonuçlanan olaylar hakkında ilk elden yazılmış belgeler ışığında daha ayrıntılı bilgi edinilmesi ve Osmanlı memurlarının Tepedenlenli Ali Paşa ve “Rum fetreti”ne bakış açısının tahlili mümkün olabilecektir. Tahriratın kim tarafından kaleme alındığı bilinmemekle beraber, belgelerin üslubundan yazarın bir devlet memuru olduğu

anlaşılmaktadır. Kapağında latin harfleriyle “Arnavutluk Ahvaline Dair Bir Tahrirat 1802-1822” yazılı olan ve çeşitli yazışmaların toplandığı bu defter merkezle taşra arasında teati eden çeşitli resmi evrakdan mürekkeptir. Ayrıca “tahrirat” 19. yüzyıl başlarındaki Arnavutluğun sosyo-kültürel yapısı hakkında da önemli bilgiler veren bir kaynak özelliği taşımaktadır. Tebliğimizde söz konusu tahriratın tanıtımı ve belgelerin muhteva analizi yapılacak ve Osmanlı Devleti’nin bu yıllarda olayları ne şekilde algıladığı, olaylara karşı ne gibi tedbirler aldığı tahlil edilecektir. Belgelerin değerlendirilmesiyle Arnavutluk’un sosyal ve siyasi yapısı hakkında da daha sağlam fikir edinmek mümkün olabilecektir.

THE WESTERN FRONTIER OF THE OTTOMAN EMPIRE: SANJAK OF KLIS

Fazileta Hafizović

Immediately after its establishment (1537), Sanjak of Klis acquired a role of the border sanjak, bordering with two states: The Republic of Venice and The Habsburg Monarchy. This fact greatly affected life of the population in general, the economy, administrative and military organization, etc. Apart from the officially proclaimed wars, the war of the Holy League against the Ottomans 1537-40, The War of Cyprus 1570-73, The Long War 1596-1606, and finally The War of Candia, which began in 1645 (and lasted until 1669), there was always a "small war" smoldering in this region, and especially in its border parts. These clashes of a local character, led between uskoks (ambushers) and haiduks on the one side, and the Ottomans, on the other, were encouraged by Ottomans' neighbours, and were supposed to ease and hasten their decline and to make their possessions fall into the hands of their enemies.

However, in spite of the mentioned, on the basis of the sources it was proved that, after a short period, normal life was restored in this region. The already existing settlements were developing, kasabas, boroughs (varoši) and villages were created, and objects of secular and utilitarian character were erected, while the population was engaged in city and village economy. The Ottoman rule in these areas lasted different spans of time: in Dalmatia it lasted between a hundred and two hundred years, while in the Bosnian part of the Sanjak it lasted almost three hundred and fifty years. The Sanjak of Klis was abolished in 1826.

YUNANİSTAN'DA TÜRKÇE YER ADLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Cemalettin Şahin

Uzun süre Osmanlı idaresinde kalan ve halen önemli miktarda Türk nüfusun bulunduğu Yunanistan'da, özellikle Türklerin yaşadığı bölgeler başta olmak üzere binlerce Türkçe yer adı vardır. Geçmişte yaygın olarak kullanılan bu adlar, günümüzde büyük ölçüde değiştirilmiştir. Bu isimler Yunanistan'daki Türk varlığı, Türklerin yaşadığı bölgeler ve Türk kültür coğrafyasının sınırlarını tespit bakımından önemlidir.

Bir kısmı halen halk arasında kullanılmakta olan Türkçe yer adları hakkında birçok yazılı ve görsel kaynak vardır. Bu kaynaklardan biri de haritalardır. Bu çalışmada Yunanistan'a ait çok sayıda büyük ölçekli (1/25 bin) topoğrafya haritası kullanılmıştır. Söz konusu haritalar 1940'lı yıllarda Birleşik Krallık Silahlı Kuvvetleri tarafından İngiltere'de basılmıştır. Yapılış amaçları gereği doğruluk derecesi oldukça yüksek olan bu haritalarda çok sayıda Türkçe yer adı tespit edilmiştir. Bu isimler hiçbir değişiklik yapılmadan haritadaki şekliyle verilmiştir.

Çalışmada incelenen yer adları, topoğrafik ve hidrografik isimlerin çoğunlukta olduğu, mevki, boğaz, geçit gibi coğrafi yer adlarından oluşur. Ayrıca şehir, köy, mahalle ve çiftlik gibi yerleşme adları da buna ilave edilmiştir. Bu isimler, coğrafi özellikleri ve ad verme yöntemi gibi çeşitli yönleriyle coğrafi metodolojiye göre incelenmiştir. Ayrıca Türkiye yer adlarıyla olan benzerlikleri üzerinde de durulmuştur.

21.YY BAŞLARINDA TÜRKLERİN MAKEDONYA CUMHURİYETİNDE DAĞILIŞI

Sefa Sekin

Makedonya, Balkanlarda Makedonya Cumhuriyeti'nin tamamını, Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Kosova ve Sırbistan'ın ise bir kısmını içine alan coğrafi ve tarihi bölgeye verilen addır. "Balkan" kelimesi Türkçe asıllıdır ve "Dağlık Bölge" anlamına gelmektedir. Balkanlara bu isim 19. yy başında verilmiştir. Dilimize Fransızcadan geçen ve aslı Yunanca olan Makedonya kelimesi ise, 'Karışık', 'türlü', 'muhtelif parça lardan oluşan', 'yamalı bohça' anlamlarına gelir.

Bugünkü Makedonya Cumhuriyeti ise, Balkan yarımadasının güneyinde Arnavutluk, Yunanistan, Bulgaristan, Kosova, Sırbistan ile sınırları bulunan, yüzölçümü 25.713 km² olan bir Balkan ülkesidir. 542 yıl Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyeti altında kalmıştır. Ülkede dağınık halde çok sayıda Türk kökenli insan yaşamaktadır. 542 yıl lık Türk yönetiminin sonucu olarak ülkede bir çok Türk yerleşmesi ve eseri bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusunu da BM tarafından 1993 yılında tanınan Makedon ya Cumhuriyeti sınırları içindeki Türklerin coğrafi dağılışı oluşturmaktadır. Bugünkü dağılışı haritada göstermekle birlikte, Türklerin bölgeye ve ülkeye gelişleri, burada 1600 yıla ulaşan varlıkları da tarihi kronoloji içinde özetlenecektir.

20. yy başlarından itibaren Türk'lerin Anadolu'ya göçleri ve nedenleri üzerinde durulacak. Son olarak da çalışmanın esas konusunu oluşturan 21. Yy başlarında Makedonya Cumhuriyeti sınırları içindeki Türk yerleşmeleri ve Türklerin coğrafi dağılışı ele alınacaktır.

OSMANLI GÖÇ HAREKETLİLİĞİ BAKIMINDAN ÜSKÜP

Muammer Demirel

Üsküp'te göç olgusu, Osmanlı Devleti tarafından 1392 tarihinde Üsküp'ün fethi ile başlamıştır. 19. yüzyılda önce göç alan sonra göç veren Üsküp, göçün her türlü acısını çekmiştir. Üsküp fethedildikten sonra Paşa Yiğit Bey tarafından Saruhan bölgesinden Türkmenler getirilerek yerleştirilmiştir. Sonraki yıllarda da Anadolu'dan bölgeye Türkmenler getirilerek iskân edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin savaşlarda aldığı yenilgiler nedeni ile kaybedilen topraklardan göç etmek zorunda kalan Müslüman nüfusun Üsküp'e yerleştirilmesi ve 1912'den sonra da Üsküp halkının Anadolu'ya göçü bildirimizin konusunu teşkil etmektedir.

Üsküp halkının göç serüveni II. Viyana Savaşı'ndan sonra Avusturya kuvvetlerinin Üsküp'ü işgali ile başlamıştır. İşgal sırasında Müslümanlardan İstanbul'a doğru kitlesel göç yaşanmıştır. Daha sonra Üsküp geri alınmış ve Balkan Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'nde kalmıştır. Bu dönemde ise gerek Balkanlarda gerekse Kırım ve Kafkaslarda kaybedilen yerlerden göç eden Müslüman halk, Balkanları güçlendirme politikası gereği sınır ve sınır gerisi bölgelere yerleştirilmiştir. Üsküp'e de bu dönemde göçmenler iskân edilmiştir.

Osmanlı toraklarına ilk büyük kitlesel göç hareketi Kırım'ın Rusya tarafından işgali ile başlamıştır. Kırım'dan gelen göçmenlerin bir kısmı Üsküp bölgesine yerleştirilmiştir. Daha sonraki yıllarda Kafkas göçmenlerinde bir kısmı Balkanlara yerleştirilirken Üsküp'e de yerleştirilmiştir.

Avusturya'nın Bosna bölgesine saldırılarında ve daha sonra işgal ve ilhakında Bosna göçmenleri iç bölgelere göç etmiştir. Bosna göçmenlerinden bir kısmı Üsküp'e yerleştirilmiştir. Balkan Savaşı'nda Üsküp işgal edilince bu defa da Bosnalılar tekrar göç ederek Anadolu'ya göç etmiştir.

Balkan Savaşı'nda Üsküp işgal edilince Müslüman halk kitleler halinde İstanbul ve Anadolu'ya göç etmiştir. Bu göçmenlere göç sırasında Osmanlı Devleti, her türlü yardım ve destek sağlamış ve uygun yerlere iskân edilmişlerdir. Bu bildiride Üsküp göçmenlerinin iskân edildiği yerler ve durumları ile ilgili konular Osmanlı Arşiv kayıtları ve diğer kaynaklar ışığında incelenmiştir.

**1877-1878 OSMANLI RUS SAVAŞI SEBEBİYLE MEMLEKETLERİNİ TERK ETMEK
MECBURİYETİNDE KALAN BALKAN GÖMENLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI ZORLUKLAR VE ALINAN
TEDBİRLER**

Mehmet Demirtaş

1877-1878 Osmanlı Rus-Savaşı (93 Harbi) meydana getirdiği siyasi sonuçların yanında nüfus üzerinde yaptığı etkiler bakımından da büyük bir felaketi ifade etmektedir. Bu savaŐ sebebiyle yüz binlerle ifade edilebilecek insan göçmen durumuna düŐmüŐtür. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda kaybettiği topraklardan İstanbul'a doğru göç eden büyük insan kitlesi hem yol boyunca hem de İstanbul'a ulaŐtıktan sonra büyük sıkıntılara maruz kalmıştır. Bu konuya dair bir arşiv kaydında, "yollardaki muhacirinin kesreti ve halleri bir derecedir ki, tarifi kabil olmaz" denilerek göçmenlerin çokluğu ve içinde buldukları duruma vurgu yapılmaktadır. Başka bir arşiv belgesinden, Balkanlardan savaŐ dolayısıyla göç etmek zorunda kalan insanların yol boyunca kasaba ve köylere dağılarak periŐan oldukları, ekmek bulamadıkları için yollarda ve bahçe aralarında ellerine geçen otları ve ağaç kabuklarını yemek suretiyle hayatta kalmaya çalıŐtıkları anlaşılmaktadır. Açlıktan, soğuktan ve hastalıklardan dolayı yolda ölenlerin sayısı bir hayli fazlaydı. İstanbul'a ulaşmayı başarabilen göçmenleri yeni sıkıntılar beklemekteydi. Gelenlerin sayısı fazla olduğundan cami, mescit, mektep gibi yerlere yerleŐtirilmekteydiler. Bu gibi yerlere sığmadıkları için İstanbul'da birer ikişer hane halinde evlere ve Boğaziçi Yalılarına dağıtılanlar da vardı. Bu yerlerin mahzen hatta ahır gibi bölümlerinde barındırılanlar arasında salgın hastalıklar baŐ göstermiŐti. Özellikle toplu olarak barındırılanlar arasında salgın hastalıklar sebebiyle hayatını kaybedenler bir hayli fazlaydı. Bunun bir sonucu olarak her gün İstanbul'un camilerinden çok sayıda göçmen cenazesi kaldırılmaktaydı. Osmanlı Devleti göçmenlerin sevk ve iskânları için bütün imkânlarını seferber etmiş, öncelikle onlara geçici iskân yerleri ayarlamıŐ, daha sonra kalıcı iskân bölgelerine sevk etmişti. Muhacirin Komisyonu, yıllar boyu göçmenlerin sevk ve iskânları için çalıŐarak mağduriyetlerini gidermeye çalışmıştır. Bu

tebliğde, 93 Harbi münasebetiyle memleketlerini terk etmek mecburiyetinde kalan Balkan Göçmenlerinin yaşadıkları sıkıntılar ile Osmanlı Devleti'nin bu sıkıntıları gidermeye yönelik olarak aldığı tedbirler, ağırlıklı olarak arşiv belgeleri ışığında incelenmeye çalışılacaktır.

ALİYA İZZETBEGOVİÇ'TE İSLAM MEDENİYETİ VE KÜLTÜRÜ DÜŞÜNCESİ

Abdurrahman Babacan

Sahip olduğu entelektüel ve kültürel birikimi ve gösterdiği devlet adamlığıyla Aliya İzzetbegoviç, Müslüman dünyasındaki önde gelen entelektüel, fikir, düşünce ve eylem adamlarındandır. Medeniyet konusunu, kültür ile bütünlük biçimde “insan” ekseninde ele alan düşünür, Müslüman toplumların gerek kendi içerisinde, gerekse Batı ve diğer medeniyet birikimleriyle olan ilişki ve yüzleşmelerinden hâsıl olunan pozitif ve negatif tarafları büyük bir özgüven ve geniş bir ufukla ele alabilmeyi başarabilmiş bir düşünürdür. Bu bağlamda, onun İslam toplumlarına yönelik yapmış olduğu İslamlaşma çağrısı, büyük oranda Balkanlardaki siyasal-sosyolojik-kültürel etkileşim tecrübesinden yola çıkarak geliştirmiş olduğu; ve Batı medeniyeti ile Müslüman olarak ilişki kurulabilmesi savına dayanan bir kültür ve siyaset felsefesi anlayışına dayanmaktadır. Eserlerine bakıldığında Müslümanların, Balkanlarda –özelde de Bosna’da- bir yandan kendilerine ait kimliksel, kültürel, felsefi ilkeleri yaşatırken, sahip olduğu İslam anlayışı çerçevesinde, bir yandan da farklılıkların kültürel ve sosyolojik zeminde birlikte yaşamasının imkânının cevabını aradığı görülmektedir. Kültür ve medeniyet kavramlarına da bu çerçevede, bir insan felsefesi bağlamında yaklaşmıştır. Onun medeniyet anlayışında insan ile tarih ilişkisi, tarihe hükmeden yaratıcı merkezinde ele alınmış; bu tarihsel ilişki sistemini ve medeniyet ve kültür birikimini oluşturan unsurun da, yine “insan” ekseninden hareketle, çatışmada değil, birlikte yaşama hukukunun gelişiminde aranması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çerçevede, medeniyet ve kültürel etkileşiminin imkân ve risklerini bir arada kabul edip buradan pozitif veya negatif çıkarımlarda bulunmak, farklı medeniyet ve kültürel birikimlere sahip toplumların medeniyet ve kültüre bakış açılarındaki tutumla doğrudan ilişkilidir. İslam medeniyet ve kültür anlayışı işte bu noktada, inşacılık anlamında istisnai ve özel bir role sahiptir.

20. YÜZYILDA OSMANLI İLMİ GELENEĞİNİN İZLERİ VE BİR BOŞNAK ÂLİM:
TAYYİB OKİC

Ali Erken

Bu sunumda 1923 sonrası akamete uğrayan Türk-Boşnak entelektüel etkileşimini ve bu münasebette köprü bir isim olan âlim Tayyib Okic'i incelemeye çalışacağım.

İstanbul medreseleri imparatorluk ilim hayatının merkezi olması hasebiyle Bosnalı ulema nezdinde de yüksek itibara sahipti. Bosna-Hersek'in 1878 sonrası Osmanlı hâkimiyetinden çıkması bölgenin sadece siyasi düzeni için değil entelektüel ve kültürel yapısı açısından da yeni bir durum ortaya çıkardı. Bosna'da bir diğer güçlü kültür havzası olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun eğitim ve kültür politikaları uygulanmaya başlandı. Bu duruma tepki gösterenlerin başını Boşnak uleması çekmiş, 1900lu yılların başındaki ayaklanmayı dini lider Ali Fehmi Cabic yönlendirmişti.

Türk-Boşnak din ve fikir hayatı arasındaki ilişkinin ikinci kırılma noktası 1923 sonrası Türkiye'nin maarif yapısındaki değişiklik oldu. Türkiye'deki reformlar ile beraber aradaki kopukluk derinleşti, ancak Bosna'daki medrese eğitim yapısı kısmen de olsa kendini korumayı başardı. Bosna'da dünyaya gelen Tayyib Okic geleneksel ve batılı eğitim olanaklarından faydalanma fırsatı bulmuş nadir ilim insanlarından biri olarak yetişmiştir. Okic medrese eğitimini 1925 senesinde tamamladıktan sonra ihtisasına Avrupa'da devam etti. Doktora çalışmasını Osmanlı dönemi Boşnak âlimlerinden Hasan Kâfi üzerine yaptı. İlim hayatının olgunluk yıllarını 1945 sonrası yerleştiği Türkiye'de geçirdi ve İlahiyat fakültelerinin kuruluş aşamalarında aldığı görevler açısından Cumhuriyet Türkiye'si zihin dünyasına önemli katkıları oldu.

Tayyib Okic akamete uğrayan Türk-Boşnak fikrî münasebetleri açısından hem ilmi hem sembolik bir değer anlam taşır. 20.Yüzyılda Balkan coğrafyasında Osmanlı ilmi geleneğinin izlerini sürebilmek

için Okic'in ilmi serüveni entelektüel ve kurumsal açıdan incelenmeye ihtiyaç duymaktadır.

OSMANLI İDARESİN'DEN AVUSTURYA-MACARİSTAN İDARESİNE GEÇİŞTE BOSNA VE BOŞNAKLAR

Fahriye Emgili

19. yüzyılda işğâl toprakları haline gelen, yabancı bir medeniyet ve kültürün egemenliği altında yaşamak zorunda kalmış ve yıllarca sürecek olan toplu göçlere sahne olan Bosna-Hersek, hem Türk hem de dünya tarihi açısından üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası toplanan Berlin Kongresi ile birlikte Balkanlar'daki topraklarını kaybeden Osmanlı Devleti, halkının çoğunluğu Müslüman olan Bosna-Hersek'i kendi hükümlerine altına, Avusturya-Macaristan Devleti'nin işğaline bırakmak zorunda kalmıştır. Bu olay, Osmanlı Devleti ve Bosna-Hersek için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

İşğali izleyen dönemde Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'te bölünmeyi önlemek ve kendi idaresini hâkim kılmak için, Bosna milleti siyasetini uygulamaya çalışmıştır. Bu dönemde Boşnaklar, bir yandan Avusturya-Macaristan yönetimine karşı siyasî ve sosyal durumlarını korumaya çalışmışlar, diğer yandan da siyasî, sosyal ve idarî sebeplerle ülkelerini terk etmek zorunda kalarak, Türkiye'yi yurt edinmişlerdir.

Bu çalışma, Bosna-Hersek'in Osmanlı idaresinden Avusturya-Macaristan idaresine geçiş sürecini, Avusturya'nın Bosna'yı işgalini, Bosna-Hersek'te Avusturya-Macaristan yönetimi altında Boşnakların siyasî kimliklerini kazanma mücadelelerini konu almaktadır.. Bu çalışmanın ağırlık noktasını, Boşnakların-Bosna-Hersek sınırları esas alınarak Avusturya-Macaristan yönetimi ile olan ilişkileri belirlemektedir.

Konu ile ilgili Bosna-Hersek arşivlerinde önemli bilgiler bulunmaktadır. Devrin gazete ve diğer kaynakları da konu hakkında bilgiler içermektedir. Özellikle, Bosna-Hersek Devlet Arşivi (ABİH)

belgeleri Avusturya-Macaristan yönetimi ile olan siyasî, hukuki ilişkileri aydınlatmak açısından önemlidir.

HIRİSTİYANLIĞIN “ÖTEKİSİ” BOGOMİLLİKTEKİ OSMANLI BOSNASI’NDA ÖZNE BİR KİMLİĞİN OLUŞUMU

Altan Çetin & Galip Çağ

Türklerin Rumeli’ye geçişi ile birlikte öncesinde başlayan İslamlaşma süreci farklı ve daha belirgin bir vevçe buldu. Buna göre askeri, siyasi ya da iktisadi öncüllerden azade gerçekleşen önceki süreç şimdi yeni bir düzenin de bölgedeki saiklerini ortaya koydu. Zira burada başlayan ihtida hareketi le birlikte Osmanlı Avrupası yeni bir iktisadi ve siyasi ortama da kavuştu. İhtidanın hızı ve miktarına dair durum sadece o dönem değil tarihsel süreklilik bağlamında sonraki dönemlere de tesir etti.

Osmanlı Devleti’nin Bosna’ya ulaştığı sırada ortaçağ boyunca Katolik Kilisesi için bir öteki haline gelen ve hereticlikle itham edilen Bosna ahalisi bilhassa Haçlı Seferleri sırasında bir subje olarak ciddi baskı altında kaldı. Bu süreçte gittikçe yalnızlaşan Bosna halkı kendini medeniyete uzak bir dağlı halk olarak var etti.

Osmanlı idaresi ile birlikte İslamlaşma’nın etkisi bura halkı için ötekilikten ya da subjektikten özneye geçişin kırılması oldu. Zira asırlardır ötekileşen yapı, inanç merkezli yenilenme süreci ile birlikte sadece kendi bölgesi için Osmanlı medeniyeti için de yön verici ve özne bir unsura dönüştü. Belki de sırf bu yüzden diğer Balkan halklarına nazaran Osmanlı son dönemi ve sonrasında çok daha ciddi bir kimlik tartışması ve tarihsel bir “ihamet” ithamının içinde buldu kendisini.

Bu çalışma tarihsel süreçte ve tarihin kendine dairleri manasında Bosna’nın İslamlaşma süreci ve sonrasında ortaya konan kimlik algılarına dair bir değerlendirme sunacaktır. Bu açıdan bakıldığında çalışmanın bugünün tartışmalarına da çözüm açısından katkı sağlaması umut edilmektedir. Yerel algının arşiv belgeleri ile birlikte tahlile tabi tutulması; bugünün geçmişe dairleriyle birlikte analizini mümkün kılacaktır.

CHILDHOOD IN OTTOMAN BOSNIA (16TH AND 17TH CENTURIES)

Elma Korić

Interest in the history of childhood began in the mid-last century, and it is classified as a relatively new historical subdiscipline. The study of childhood in the border regions of early modern period is somewhat limited by different influences and ideologies that are imposed by different countries in early modern period. History of childhood in the Ottoman-Venetian and Ottoman-Habsburg Borderlands on the territory of Bosnia in early modern period can be seen in the context of the temporary cancellation of borders due to economic interests and local cultural practices. The archival sources of Ottoman period offer very little information that would help in trying to reconstruct the lives of people from the margins of social life, ordinary man, especially women and children. This paper aims to offer an overview of devshirme and education as two significant aspects of childhood in Ottoman Bosnia. In addition to introductory remarks on the process of devshirme in Bosnia in the early modern period, this paper will try to reconstruct childhood of those children who were educated in maktab and madrasas, based on the existing vaqfnames of the 16th and 17th centuries from Bosnia and Herzegovina. Maktab and madrasas were established by members of the Ottoman elite who had earlier been taken to the Ottoman court for education through devshirme.

FRANSA'NIN RUS-SIRP İTTİFAKINA KARŞI 1807'DE BOSNA-HERSEK'İN ORTAK ASKERİ HAREKÂT ÜSSÜ YAPILMASI TEKLİFİ VE BÂBİALİ'YLE MÜZAKERE SÜRECİ

Yüksel ÇELİK

1797'de Campo Formio Antlaşması'yla siyasi-askeri anlamda Kıta Avrupa'sında mutlak üstünlüğünü kabul ettiren Fransa, bir yıl sonra Mısır'ı işgal girişiminde başarısız olunca Avrupa ve Balkanlar'daki dengeler değişti. Bu esnada Osmanlı Devleti'nin müttefiki sıfatıyla Fransa'yı Mısır'dan çıkaran Rusya, geçici olarak işgal ettiği Yedi Ada Cumhuriyeti'nden çekilmemekte ısrar ettiği gibi, 1806'da isyan halindeki Sırlar'a ağıttan destek vererek Osmanlı Devleti ile altı yıl sürecek yeni bir savaşa girişti. Bu esnada Napoleon Bonaparte liderliğinde toparlanmaya çalışan Birinci Cumhuriyet Fransa'sı, Balkanlar ve Adriyatik'teki kayıplarını telafi etmek amacıyla Babıalı ile askeri-siyasi ilişkilerini pekiştirmek için diplomatik temaslarını arttırdı. Bu bağlamda Fransa Bosna ve Hersek'in iki ülkenin Rusya ve onun mihverinde hareket eden Sırp ve Karadağlılara karşı yapılacak ortak askeri harekâtın üssü olması konusunda Babıalı'ye teklifte bulundu. Bu konuda görüşmeler yapmak üzere Fransız Elçisi Sebastiani'ı İstanbul'a, General Louriston ve Binbaşı Bernard'ı ise Bosna Valisi Hüsrev Paşa ile Hersek Muhafızı Sunullah Bey'e gönderen Fransa; birliklerin ortak askeri operasyonu, Fransız askeri teknik danışmanların gönderilmesi, silah, askeri teçhizat ve mühimmat desteği gibi konularda bir dizi teklif ve taahhütte bulundu. Sunulacak tebliğde işbu müzakere sürecinin ayrıntıları, tarafların stratejileri ve sonuçları değerlendirilecektir.

"DIVORCE THROUGH THE DOCUMENTS OF THE SUPREME SHARI`AH COURT OF SARAJEVO IN
THE FIRST DECADES AFTER THE AUSTRO-HUNGARIAN OCCUPATION"

Hana Younis

With socio-political changes which were brought by the year of 1878, it has been occurred a lot of changes in the everyday life where religion and tradition for centuries played the most important role. Partially, accepting new western customs and attempting to maintain the traditional ones led to clashes in many segments of everyday life of people in Bosnia and Herzegovina. The newly established regime represented a symbolic arrival of the West and Western customs, so the family problems as the most sensitive ones had become under attack. Problem of divorce became at the crossroads between traditional and modern, Shari`a law and civil one. This presentation will focus on the trials of the Supreme Shari`ah Court of Sarajevo related to marital problems with a particular focus on divorce and its consequences. Problem of divorce or living together as it is referred in the documents can be observed through several segments, and this presentation will address the issues such as forced return of women to her husband, proclaiming women "nashis (disobedient)", but also the rights of women if she herself asked for a divorce, just from the historical aspects of daily life. Based on the sources of the Supreme Shari`ah Court of Sarajevo it will also be reconstructed frequency of divorce in practice, through information on divorces of the districts shari'a courts in Bosnia and Herzegovina. Our aim is to realize through these issues segments of everyday woman's life in this tumultuous period.

THE PERSIAN INTERTEXT IN THE WORKS OF HASAN ZIYA'I MOSTARI – MANUSCRIPT
COLLECTIONS FROM SARAJEVO AND ZAGREB

Alena Čatović

Hasan Ziya'i is a XVI century poet from the city of Mostar, primarily known for his collection of poems or Divan, as well as The Story of Shaykh Abdurrazak, a narrative poem in the mesnevi form. Another work by Hasan Ziya'i entitled Pend, which is in fact a commentary on a Persian qasidah by Sa'di, has been discovered among the manuscripts kept at Historical Archive in Sarajevo. Apart from the commentary, the recovered manuscript also contains a parallel poem composed by Ziya'i in emulation of Sa'di's qasidah. Ziya'i's narrative on Shaykh Abdurrazak, a copy of which is in the Oriental Collection at the Croatian Academy of Arts and Sciences (HAZU), is likewise modeled on the known topic and the story of Shaykh San'an that is committed in writing for the first time within the Persian poem Mantiq at-Tayr by Feriduddin Attar. In this paper the intertextual relationship between Hasan Ziya'i's qaside and its Persian model by Sa'di, as well as his story of Shaykh Abdurrazak and the story of Shaykh San'an by Attar is being analyzed in light of contemporary literary theories. Writing of parallel poems (naziras) modeled on poetry by another poet and its emulation on the lexical, syntactical, semantic and formal levels is a well-established practice within the Oriental and Islamic literary tradition. One famous Persian qasidah by Sa'di served as a model for an Ottoman qasidah composed by Bosniac poet Hasan Ziya'i. Similar intertextual relationship can be discerned in Ziya'i's Story of Shaykh Abdurrazak whereby the poet through stylistic expansion transforms an already known narrative of Shaykh San'an, which is Attar's redaction comprises four hundred and ten distiches, into a full-fledged mesnevi comprising one thousand seven hundred and twenty five distiches.

TWO MANUSCRIPTS OF BAHJAT AL-TAWARIH IN THE BALKANS

Ahmed Zildžić

In this paper an early Ottoman chronicle composed in Persian by Shukrullah in the XV century will be presented through the two existing manuscripts of this work currently held at Bosniac Institute in Sarajevo and National Library of Bulgaria in Sofia. Apart from the Istanbul copies of this work, the two copies from the Balkans are remarkable in their early composition, graphic and stylistic features and largely unknown to a larger scholarly community. The work itself is an important relict of the Persian literary tradition in the Ottoman Empire and the Balkans and as a historical source for the early history of the Ottoman State has much more to offer than has been gleaned so far. In a way, this historical work and a copy of it in Sarajevo marks the westernmost point to which Ottoman historical writing, in Persian nonetheless, has reached. The two manuscripts from Sarajevo and Sofia will be compared in terms of their composition, style and orthographic characteristics.

THE IMPACT OF 'ILM AL-KALĀM AND ARABIC LOGIC ON ARABIC RHETORIC: A PRIMER OF
MANUSCRIPTS OF HASAN KAFI AL-AQHSARI:
TAMĤIṢ AL-TALĤIṢ AND *ŠARĤ TAMĤIṢ AL-TALĤIṢ*

Munir Mujić

During its development, the Arabic rhetoric was exposed to more or less various influences of grammar, logic, speculative theology ('ilm al-kalām), Aristotelian rhetoric, etc. These influences are evident in the domains of concepts and terminology, as well as in borrowing of certain theories. It can be said that the Arabic logic and speculative theology have gained a "subsequent development" in the Arabic rhetoric and in collaboration with linguistics, semantics of syntax ('ilm al-m'ānī) create a good platform for a new reading of the Arabic logic and 'ilm al-kalām. Arabic rhetoric is one of the fields where Arabic logic and speculative theology overlap in the most fruitful way. For instance, a very important competing influence of 'ilm al-kalām and logic is the application of the wad' al-lugha theory (roughly, theory of "positing of language", or more precisely "theory of origin of language") and the theory of signification (dalāla) through which Arabic rhetoric tends to teach how to search for reliable meaning. In order to preserve reliable meaning Arabic tropology tends to avoid substitutional interpretation of metaphoric process, in this sense, it has abandoned theory of meaning as monolithic relationship between form and meaning and accepted the theory of signification (dalāla) that offered so precious possibility of separation between sign and signified. This is strongly logically and theologically motivated approach. Beside this there are a number of issues where logic and 'ilm al-kalām encounter and overlap such modalities of informative predication, judgment, informative statement and its truth-value status and etc. These questions will be discussed through the text of two manuscripts on Arabic rhetoric written by prominent Bosnian scholar Hasan Kafi al-Aqhsari (b. 1544) *Tamḥiṣ al-Talḥiṣ* and *Šarḥ Tamḥiṣ al-Talḥiṣ*.

THE COMMENTARY ON *MANZŪMA AL-AHLĀQ* BY AHMAD HATAM AQOWALIZADE

Dželila Babović

Ahmad Hatam Aqowalizade belongs to the eminent group of of Bosniak authors who wrote their works in Arabic, Turkish and Persian. Hatam's work is quite unique because he just does not follow literary trends of his time, but above all, he makes his poetry as a scholar and Sufi over it, trying to inspire readers to contemplate and improvement their belief. In his poem *Manzūma al-ahlāq* Hatam has used the beauty of poetic language and to conveyed moral and didactic advices and lessons, as well as interpretations and meanings of certain Islamic rules.

The meanings of Hatam's *Manzūma al-ahlāq* goes beyond the framework moral-didactic, and deeply enters to the sphere of mystical-symbolic poetry what is extensively represent and explain in his commentary. The very concept of ahlak carries within itself quite complex meanings. The complexity of the term of ahlak can be discerned from a broad spectrum of topics which Hatam tackles in his poem and commentary which range from the everyday greeting among people to the esoteric interpretation of religious principles and regulations.

ARABIC MANUSCRIPTS IN BOSNIA: LANDMARKS IN GRAMMATICAL TRADITION

Amra Mulović

The catalogues of manuscript works in Arabic comprise long lists of the titles of works and the names of the authors that had decisive contributions to Arabic grammatical thought, because Arabic was both a medium of teaching and a subject of studying in cultural life of Bosnia during the Ottoman reign. The paper suggests that the Arabic grammatical works in Bosnia was inevitably under a great influence of medieval Arabic grammatical tradition. The commentaries, supercommentaries, glosses, superglosses, compendiums and epitomes represent the most frequent forms of scholarly works. The paper will thus review and evaluate the shared heritage that reflects in explicit intertextuality in these works irrespective of whether they are original or not. By paraphrasing and quoting specific parts of most famous classical sources, Bosniac authors communicate with numerous representatives of dominant philological schools. The further aim of this paper is to highlight the main characteristics of these works such as the excellent understanding and knowledge of Arabic grammatical tradition, emulating and interpretation rather than originality and creativity etc. The paper also provides the evidence of uncommon multilingual milieu of Bosnia at that time since we notice the presence of grammatical works on Arabic in Turkish. Pointing out the presence of these works the paper discusses contribution of Bosnian scholars to Arabic grammatical tradition through the recognition and acceptance of these works so far away from the centre of political power and cultural life of the Ottoman Empire.

ISLAMIC MONUMENTES OF THE EARLY OTTOMAN PERIOD OF XVth AND-XVIth CENTURIES IN OSOVA AND SANDJAK

Ilyas Rexha

In this article, without going into details, because the topic itself includes a long period. We will try this time, very briefly, to discuss in my study work, more unknown or little known monuments of Islamic culture in Kosova and Yeni Pazar Sandjak, which were built by native Albanians and Bosnians. Based upon medieval Latin and Ottoman sources we can conclude that excluding some mosque and hamams (public baths), built in some great cities in Kosova and Sandjak by Sultan Murat II and Sultan Fatih Mehmet II, the majority of other sacred and profane cultural monuments of Islam-Ottoman architecture, were built by native Albanians and Bosnians after their Islam religion reception and their involvement in Ottoman Timari system and administration.

These early sacred monuments, like medieval archival documents and historical sources are pulling down the false idea launched by Slavian historiography, saying that by the end of XVIIth century and beginning of XVIIIth century in Kosova and Macedonia there were no Albanian population. We are bringing in these article same archive sources on which certify that native Albanians of Kosova even before XVIIth and XVIIIth centuries, before Ottoman penetration, have lived in these territories and have built not only Christian cultural monuments but of Islam-Ottoman architecture as well. The monuments described here, will be discussed in historical aspects.

THE INSCRIPTIONS IN ARABIC AND OTTOMAN LANGUAGE IN THE REGION OF PRESEVO

Isa Memishi

The cultural heritage is a heritage of physical and material artifacts of a particular group or society that comprise a heritage of past generations, therefore is carefully preserved today in order to leave an inheritance to the coming generations. In the corpus of significant monuments take considerable place inscriptions on various objects of cultural heritage of a people.

The main topic in this paper are inscriptions in Arabic and Ottoman language during the period the Ottoman Empire in the district of Presevo. Considering the number of residents in these areas and the fact that the Albanian population had embraced Islam at the beginning of the establishment of the Ottoman Empire in this region, inscriptions in Arabic and Ottoman language on the different facilities and cemeteries in the municipality of Presevo should have been in greater numbers. But, during the twentieth century, for reasons already known, some of them are destroyed, but even so, some inscriptions in Arabic and Ottoman language, even though are few, have exceptional value for the history of this area, and have survived all challenges. Most of these inscriptions are epitaphs on the graves in Presevo and the village Zhunicë.

The inscriptions in Arabic or in the Ottoman language, founded in the region of Presevo, by content and form are identical with inscriptions in all Balkan territories. So, as a stone work, Nishani's head, symbols and carved decorations, forms of writing, writing or expressions with religious and literary content, identity (name and surname) of the deceased, the praying, date of death etc.

OTTOMAN ARCHITECTURAL HERITAGE IN THE BALKANS AND SOME REFLECTIONS IN THE CONTEMPORARY ISLAMIC ARCHITECTURE

Edin Jahic

The paper analyzes Ottoman architectural heritage in the Balkans — its origin, design styles and influences on the contemporary architecture. Ottoman building activity in the Balkan provinces largely reflected architectural styles founded in the principal centers of the Ottoman Empire. A certain number of monuments were designed by some of the main architects of the Empire. However, traces of local diversity are also recognized in overall design giving it specific features. A certain variations in design may come from local traditions, building technique and materials, as well as prevailing economical and social conditions.

Although various types of monuments have been built across the today's Greece, Bulgaria, Macedonia, and other countries, only a minor number is preserved until today. Mainly mosques in larger cities witness of long and rich architectural past. Among different types and forms, mostly a single-domed mosque with a three-bay portico and slender minaret has been preferred as a common model from the XV to XVIII century throughout the Balkans. Until today, this model remains in the eyes of many Muslim communities as the ideal model of an Islamic place of worship. The twentieth century, however, has revealed a divergence in the approach to stylistic expression. While numerous mosques in some Balkan countries are designed on the populist vision of the Ottoman model, a growing number of architects and believers as well, sought to develop a modernist style in mosque design as an appropriate expression of the contemporary Muslim societies.

HISTORIC URBAN LANDSCAPE - CASE STUDY OF THE OLD CITY GRADAČAC AND ITS CLOCKTOWER

Aida Idrizbegović Zgonić, Amir Čaušević, Nerman Rustempašić

Old city Gradačac is comprised of several historical layers, from the medieval fortification system that was expanded by the ottomans who added the main structures (residential tower, clock tower, mosque) and finally the Austro-Hungarian period during which a library and grammar school were built. The complex follows the natural morphology of the terrain and today its green areas are used as a city park.

The fortification (Old Town) is an approximate square with each side ranging from 180-200 m, and has two main parts: Lower and Upper Town. The north-west part contains the Upper Town (fortification inside the fortification, with the Husein-kapetan Gradašćević tower). The town is entered through three gate-towers: north (main), south and west.

The most important time in history was the end of 18th and beginning of 19th century when Gradačac was the northern-most prominent city on the border of the declining Ottoman Empire.

Current state of the Complex is that it is partially used (for touristic accommodation and restaurant) and most of the structures are on the verge of serious structural problems (towers, walls), as well as loss of function.

The aim would be an integral approach in order to develop and preserve the historic urban area that has a potential to improve the urban and economical conditions for the entire town. Special attention will be on its landmark clock tower as a symbol of the entire complex, the last one built in Bosnia and Herzegovina.

TRADITIONAL HOUSING STRUCTURES DEVELOPED UNDER THE OTTOMAN RULES INSIDE THE BALKANS AND TURKEY

Ibrahim Numan, Mine Topcubasi Cilingiroglu, Lana Kudumovic

Urban patterns developed under the Ottomans inside Turkey and the Balkans adjusted to the specific environmental and cultural factors reflect interactions among socio-cultural, natural, and urban features that have occurred under the Ottoman rules.

Extraordinary picture of traditional settlements inside the Balkans and Turkey are determined by numerous examples of preserved traditional old houses developed 18th and the 19th century, constructed with wooden frame, and facades with typical elements such as: vestibules with wooden columns, open porticoes, richly decorated wooden ceilings, etc.

This paper is giving introduction to the development of the Islamic culture inside the Balkans and Turkey following urban development through comparison among examples in Bosnia and Turkey.

To confirm the authenticity of the architectural heritage in the evaluation process should be included space, time, society and other elements. On the other hand in order to preserve the authenticity or authentic values it must be determined how they correspond to the environment and society through the function, material, construction, in the present time.

Historical structures need to be preserved with all the valuable traditional elements, which is a challenge for those who are directly involved in the process of the heritage preservation and for users and residents but also for those involved in drafting the plan of conservation.

SELANİK MEVLEVİHANESİ

Emine Gümüşsoy

Osmanlı döneminde bütün coğrafyaya yayılan mevlevihaneler, asırlarca dinî ve kültürel eğitim görevini sürdürmüş, pek çok alim, arif, şair ve sanatkârın yetişmesine de vesile olmuştur. Genelde büyük yollar üzerinde ve ticaret hayatının canlı olduğu kentlerde kurulan mevlevihanelerin en güzel örneklerinden birisi de Selanik Mevlevihanesi'dir. Önemli bir liman ve ticaret kenti olan Selanik aynı zamanda kozmopolit bir yapıya sahiptir.

17. yüzyıl başlarında Defterdar Ekmekçizade Ahmed Paşa tarafından yaptırılan ve zaviye statüsünde olan Selanik Mevlevihanesi, Evliya Çelebi tarafından ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Surların dışında Yenikapı (Letaita Kapısı) olarak bilinen mevkide kurulmuş olan Mevlevihane yüksek duvarlarla çevrilidir. Semahanesi ve çevresindeki derviş hücreleriyle çok sayıda mevlevi dedesi ve dervişini barındıran Mevlevihane'nin camii, şadırvan, türbe, sebil ve imaret gibi bölümleri de mevcuttur. Beşçınar mevkiindeki tuzla başta olmak üzere sahip olduğu gelir kaynaklarıyla Balkanların zengin mevlevihanelerinden birisidir. Ancak 1821 Mora isyanından sonra ekonomik açıdan sıkıntıya düşmeye başlayan Mevlevihane'nin, 19. yy ortalarından itibaren borçlanmaya başladığı da bilinmektedir.

Mevlevihane'nin ilginç özelliklerinden birisi de Selanik'in kozmopolit yapısının bir göstergesi olan Sabetaycılarla bağlantısıdır. 1820'li yıllarda İshak Efendi ile başlayan bağlantı Mehmed Esad Dede ile devam etmiştir.

1911 yılında Sultan Mehmed Reşad tarafından ziyaret edilen Mevlevihane bu vesile ile çevre mevlevihane şeyhlerini de ağırlamış ve büyük bir organizasyona ev sahipliği yapmıştır.

Selanik'in Yunanlıların eline geçmesinden sonra işlevini yitiren Mevlevihane, 1917 yangınından sonra evsiz-barksız Yahudilerin yerleştiği bir mekân olmuş, 1920'li yılların sonunda ise tamamen

yıkılarak ortadan kalkmıştır. Yaklaşık 300 yıl ayakta kalmayı ve tarihe şahitlik etmeyi başaran Mevlevihane'nin yerinde bugün büyük bir bulvar ve park bulunmaktadır. Mevlevihaneden geriye sadece birkaç fotoğraf ve arşiv belgeleri kalmıştır.

Çalışmamızda Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki belgelerden hareketle Selanik Mevlevihanesi'nin kuruluşu, işleyişi, mensupları ve katkıları ortaya koyulacaktır. Böylece Selanik'in entellektüel bir şehir olmasında ki önemli kaynaklardan birisi de aydınlatılmış olacaktır.

BALKANLAR'DA (BOSNA VE MAKEDONYA'DA) İSLAMİYETİN YAYILMASINDA SARI SALTUK'LA İLGİLİ EFSANELER VE RİVAYETLERİN ÖNEMİ

Fadıl Hoca

Avrupa ve Balkan ülkelerinde türbelerin oluşması Osmanlı devletinin bu yörelere gelmesiyle başlarsa da, Osmanlı Türkleri bu yörelere gelmeden önce, XIII. yüzyılda bir İslam misyoneri gibi buralara gelen Sarı Saltuk'un buralarda birçok türbesi olduğunu görmekteyiz. Bosna ve Makedonya'nın türbe, tekke ve camilerine ait dervişlerle ilgili bilinen en eski efsaneler ve rivayetler, bütün ayrıntılarıyla birlikte yaşadığımız yüzyılın ilk yarısında kaydedilmiştir. Bu türbelerin herbiri çeşitli efsanelere bağlı olup bu efsaneler halk arasında Türk ve diğer Balkan dillerinde anlatılan yeni ilavelerle genişlemiştir. Bu efsaneler ve rivayetlerde fantezi unsurları ön plandadır. Bu motiflerin onların olağanüstü kişiliklerini ortaya koyan motiflerdir. Bunlar arasında en enteresan olanları, İslamlık uğruna şehid olan gazilerin bazılarının kesik başlarını koltuklarının altına alarak başka yerlere gidip orda düştüklerini anlatan efsanelerdir. Bazı hastalıkların iyileşmesi, buna bağlı olarak bazı büyüler, sihirleri, efsanelerle birlikte anlatılır. Bunlardan bazıları Sarı Saltuk'la ilgili olan efsanelerdir.

Sarı Saltuk Baba'nın Balkanlar'a geçişi ilk bakışta, bir fetih veya fethetme hazırlık şeklinde olmayıp, Bizans İmparatorunun insafına sığınan zor durumdaki bir Selçuklu Sultanının teşvikiyle kendilerine açılan hayat sahasında kendi aşiretinin varlığını muhafazaya yönelik bir çaba şeklindedir.

Sarı Saltuk Baba ve müridlerinin ekin eker gibi Balkanlar'ın değişik coğrafyalarına saçtığı türbeleri, makamları ve bunlar etrafında şekillenen manevi atmosfer bir müddet sonra bu Balkan coğrafyasının Türkleşme ve İslamlaşmasının anahtarı olduğunun en bariz bir örneği olsa gerek.

Yapmış olduğumuz bu incelememizden hareket ederek, ister Makedonya'da ister Bosna'daki tekkelerle ilgili mevcut olan ve halk

arasında günümüze kadar yaşamaya devam eden efsaneler, folklor motiflerinin zenginliğini göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Sarı Saltuk, Bosna, Makedonya, efsaneler, inançlar, tekkeler, türbeler, menkıbeler.

BOSNA'DA TASAVVUF HAYATINI ŞEKİLLENDİREN TARİKATLAR

Reşat Öngören

Balkanlar'ın İslâmlaşmasında tarikatların önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Muhtelif şehirlerde kurdukları tekkeleriyle yüzyıllar boyu bölge insanına birer sivil toplum örgütü gibi hizmet götüren bu organizasyonlar Bosna'nın manevî atmosferinin Őekillenmesinde de birinci derecede etkili olmuşlardır.

Balkan coğrafyasında kurulan tekkelerin sayısı bakımından Bosna Şehri elli civarında tekkesiyle ilk beş merkez arasında yer almaktadır. Çoğunun hangi tarikata mensup olduğu tesbit edilemeyen bu tekkeler arasında en az altısının Nakşibendiyye'ye ait olduğu görölmektedir. Ayrıca Mevleviyye, Kadiriyye, Rifaiyye ve Halvetiyye tarikatlarına mahsus tekkeler de vardır.

Balkanların genelinde Halvetiyye tarikatının yaygınlık bakımından diğer tarikatlara bariz üstünlüğü söz konusu olduğu halde Bosna Őehrinde Nakşibendiyye'nin açık ara önde olduğu görölmektedir. Hatta Balkan Őehirleri arasında Nakşibendiyye tarikatının en etkili olduğu yegâne Şehir Bosna'dır denilebilir. Dolayısıyla Bosna'daki tasavvuf hayatı ve anlayışının ağırlıklı olarak Nakşibendiyye prensipleri çerçevesinde Őekillendiğini söylemek gerekir.

BALKANLARDA ŞAZELİYYE TARİKATININ İZLERİ

Ahmet Murat Özel

Şazeliyye tarikatı, ismini müessisi olan Ebu'l-Hasan eş-Şazeli (ö.1256) alan, İslam dünyasının en yaygın tarikatlarından biridir. Özellikle Kuzey Afrika'yı boydan boya kat eden bir hatta, sayısı belki binleri bulan Şazeli tekkesi bulunur. Yirminci yüzyılda Batı'da ve özellikle de entelektüel muhitlerde tesadüf edilen ihtida hareketlerinin kahir ekseriyetinde Şazeliyye'nin derin izlerini görmek mümkündür.

Şazeliyye tarikatı İstanbul'da ve Anadolu'da sınırlı sayıdaki tekkesiyle faaliyet göstermiş, bu bakımdan bu coğrafyadaki etkisi de sınırlı olmuş ve "Osmanlı tarikatları"na nispetle bir tür "yabancı" tarikat olarak değerlendirilmiştir. II. Abdülhamid'in bu tarikata samimi ve ciddi bir ilgi göstermesi, tarikatın Medeniyye kolunun şeyhlerinden biri olan Zafir el-Medeni'ye intisab etmesi, mezkur şeyh için Beşiktaş'ta bulunan Ertuğrul Tekkesi'ni inşa ettirmesi, geçen yüzyılın İstanbul'unda bu tarikata yönelik görece bir ilgi artışına yol açmış sayılabilir.

Balkanlar'daki tarikatların coğrafyaya dağılım yoğunluğu, konuyla yüzeysel olarak ilgilenen sıradan bir meraklının bile dikkatini çekecek düzeydedir. Sözelimi, bugün Bolu ili büyüklüğünde olan Kosova'da faaliyet göstermiş tekke sayısı yüzden fazladır. Balkanlar'da faaliyet gösteren tekkeler genellikle İstanbul ve Anadolu'da da ilgi görmüş olan Halveti, Bektâşi, Nakşibendi, Kadiri, Rifai tarikatlarına aittir. Şazeliyye tarikatı Balkanlar'da da İstanbul ve Anadolu'da olduğu gibi sınırlı bir ilgi görmüştür.

Şazeliyye'nin Balkanlar'daki varlığı mahdut bazı atıflar dışında ele alınmış değildir. Rusçuk'ta (Bulgaristan) bulunan iki Şazeli tekkesinin yanı sıra, Yakova'da da (Kosova) iki Şazeli tekkesinin faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bunlar dışında yine farklı tarikatlardan olmasına rağmen Şazeli hilafetnamesi sahip şeyhlere de az da olsa tesadüf edilmektedir. Yine yakın zamanlarda Batı'daki bazı önemli

Şazeli entelektüellerin etkilerinin görüldüğü, Arnavutluk'taki küçük bir gruptan bahsedilebilir. Tebliğimiz, genel olarak bir "Arap tarikatı" görünümü veren Şazeliyye'nin, özellikle Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde'ki bazı belgeleri de dikkate alarak İslam Dünyası'nın Avrupasındaki, bugüne dek süregelen izlerini sürmeyi amaçlamaktadır.

PRENS KANTEMİR (1673-1723) VE İSLÂMBOL/İSTANBUL UYGARLIĞI

Mihai Maxim

Büyük Romen alimi,Boğdan Voyvodası (1710-1711) ve Osmanlı -Türk klasik müziği parlak temsilcisi Prens Dimitrie Cantemir (Kantemiroğlu) aralıklarla İstanbulda 20 sene(1688- 1710) geçirmiştir.Çoğunlukla Ortaköy yalısında(Kantemire göre “sarayında”) yaşarken (aziz Hocam Prof.Halil Inalcık’ın yazdığı gibi) hem İstanbulun kültürel hayatından faydalanarak bunun ürünüydü hem de kendisi de Osmanlı paytahtının yeni kültürüne yön verenlerden biri olup “Türk kültürüne Batıya ilk defa bir pencere açmıştır”.Bidiride yazar tarafından Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde ve Ortaköy semtinde yapılan incelemeleri ışığında zimmi (Muslim olmıyan)Prens Kantemir’in Ortaköy yalısında otururken Türk müziği,Osmanlı tarihi,kültür müesseseleri ve uygarlığı,ayrıca İslâm diniyle ilgili yazdığı katkıları gösterilmektedir.Netice olarak Hristiyan Romen Prensi Müslim İstanbul/İslâmbol ‘un medeniyetini Batı ilmî ve diplomatik çevreleri karşısında tolerans ve tarafsızlıkla değerlendirerek rehabilite etmiştir.

İSLAM KÜLTÜR VE MEDENİYETİ BALAKANLARA NE KADAR OTANTİK VE YABANCIDIR

Numan Aruç

Makalenin ana konusu İslam kültürü, medeniyeti ve de tarihî Balkanlara otantik bir konu olup olmadığıdır. İslam medeniyetinin yabancı ve yeni bir vaka olup olmadığını ele almaktadır. İslam kültürü ve tarihinin Balkanlar'daki tarihi geçmişini ortaya koymaktadır.

İslam medeniyetinin balkanlılara yabancı ve bilinmeyen bir şey olmadığını ispatlamaya çalışacaktır. Kendi medeniyetleri kadar İslam medeniyetinin de bilinen ve özümşenen bir vaka olduğunu ortaya koymaktadır.

İslam medeniyeti diğer medeniyetler kadar yerli ve öz medeniyet olduğu gerçeğini de ele almaktadır. Diğer medeniyetler nerden gelmiş ise bu medeniyetin de geldiğini görürüz. Onlar ne kadar otantik iseler İslam medeniyetinin de okadar otantik olduğunu ispatlamaktadır.

Tebliğ, Makedonya ve Balkan dillerinde yazılmış makale ve eserler kullanılarak ve ele alınarak hazırlandı.

LOZAN'DAN GÜNÜMÜZE BATI TRAKYA'DA MÜFTÜLÜK MESELESİ

Tuğba Eray Biber

Bu çalışma, Batı Trakya'da azınlık olarak bulunan Türklerin müftülük meselesi üzerinde durulup değerlendirmeyi amaçlanmaktadır.

Türk-Yunan ilişkilerinde sıkıntılı noktalardan birisi Batı Trakya'daki müftülük meselesi olmuştur. Lozan Antlaşması'na göre Türk azınlığı kendi din işlerini Yunan Hükümeti'nden bağımsız bir şekilde organize etme ve yönetme hakkına sahip olacaktı. Yunanistan, Batı Trakya Türklerinin uluslararası anlaşma ve protokollerde elde etmiş olduğu dini özgürlük hakkını ellerinden alarak yeni yasalar çıkarmıştır. Yunanistan'ın bu tavrı yüzünden müftülük meselesi uluslararası siyasette huzursuzluklara neden olmuştur. Batı Trakya Türklerinin hem sosyal hem dini liderliği görevinde olan müftülere Yunan Hükümetlerinin müdahalesi kemikleşmiş bir politika halini almıştır.

Batı Trakya Türkleri halen Yunanistan'da yaşamakta ve hukuki haklarını kullanabilmek için mücadele vermektedir.

BİR KİMLİK MÜCADELESİ: BOSNA MÜSLÜMANLARININ AVUSTURYA-MACARİSTAN İMPARATORLUĞU'NUN DİN ve EĞİTİM POLİTİKALARINA YÖNELİK ALGILARI (1878-1909)

Ayşe Zişan Furat

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda toplanan Berlin Kongresinde alınan kararlar, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki siyasi ve idari egemenliğini büyük ölçüde yitirmesine neden olmuştur. Bu durumdan en çok etkilenen bölgelerden bir tanesi olan Bosna-Hersek, Kongre şartları gereği Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilmiş; 1908 yılında ise tam anlamıyla Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Bosna-Hersek'i işgal ve idaresi süresince bölgedeki sosyo-kültürel yapıyı kendi normlarına uygun bir hale getirmek için özel bir çaba harcamıştır. Yeni İdarenin bölgedeki özellikle din alanı ilişkili reform çalışmaları günümüze kadar izlerini bırakan ve özellikle bölgenin kültürel yaşantısını büyük ölçüde değiştiren bir sürecin başlamasına neden olmuştur.

İşgalin ilk yıllarından itibaren bölgedeki dini cemaatler arasında denge kurarak idari hâkimiyetini güçlendirebilmek amacıyla söz konusu cemaatleri yüzyıllardır bağlı oldukları dini otoritelerden uzaklaştırarak yerelleştirme yönünde girişimlerde bulunmuştur. 1882 yılında Reisu'l-Ulema'lık müessesesini kurulması bu minvalde değerlendirilmiş ve 1909 yılında din ve vakıf-maarif işlerinde özerklik statüsünün yayınlanmasına kadar bölgede din alanında yaşanan sorunların merkezine yerleştirilmiştir. Yeni İdare, bu ve benzeri uygulamalarının meşruiyet zeminini oluşturmada Müslümanların taleplerini bir araç olarak kullanmışsa da, arşiv belgelerinden öğrendiğimiz kadarıyla bölge Müslümanları, bu hamleleri dini kimliklerine yönelik bir tehdit olarak algılamışlardır. Nitekim bölge Müslümanları tarafından Osmanlı İdaresi'ne gönderilen şikâyetlerde özellikle vurgulanan hususlar; Osmanlı topraklarındaki İslam cemaati ve Osmanlı kültür alanı ile bağlarının koparılması, Osmanlı'nın bölgedeki kültürel

hâkimiyetinin ortadan kaldırılması, Müslümanların dinlerinden uzaklaştırılması, Hristiyanlaştırılmaya çalışılması vb. konular ile ilişkilendirilmiştir.

Bu bağlamda bildiri, Osmanlı arşiv kaynaklarında bölge Müslümanları tarafından 1878-1909 yılları arasında gönderildiği tespit edilen şikâyet dilekçelerinden hareketle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun din ve eğitim politikalarının Bosna Müslümanları tarafından nasıl algılandığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Böylelikle bölgede Osmanlı idaresi süresince vücut bulan kültürel ve dini kimliğin hangi temel unsurlar üzerinden tanımlandığı konusunda bir değerlendirme yapma imkânı oluşturulacağı ümit edilmektedir.

17. YÜZYILDA BOSNA'DA DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ ÜZERİNE

Kerima Filan

Sarayevo Tarih Arşivi'nde korunan yazmalar arasında, Osmân bin Ahmed Şuglî (ö. 1715) tarafından 17. yüzyılda kaleme alınmış olan *Tuhfe-i Nâdiriyyât-i Şuglî* başlıklı bir eser bulunmaktadır (R-456/3). Bu eserde yazar, Arap dilinin bazı gramer (sarf ve nahiv) konularını Türkçe olarak izah etmektedir. Eserin müellifi Osmân Şuglî'nin, 17. yüzyılda Bosna'nın Visoko kasabasında dünyaya geldiği, Saraybosna'nın Gazi Hüsrev Bey medresesinde müd, Ali Paşa Camiinde ise imam ve hatip olarak görev yaptığı bilinmektedir (H. Popara, „Nekoliko novih podataka o Visočaninu Osman-ef. Şugliju, sinu Ahmedovu“, Anali GHB 32 (2011), s.-33).

Elli dört varaktan oluşan *Tuhfe-i Nâdiriyyât-i Şuglî*'nin önsözünde yazar, talebelere Arapça dersi verirken; *tiflân-ı ders-hânân'ın (öğrencilerin) çok zaman geçürüp de Arap dilinin bazı emsile-i muhtelifi* aralarındaki farkları kavrayamadıklarını gördüğünü, bu sebeple *emside-i muhtelifenün birkaç su'âl ve cevâbın[ı] Türkî dili üzere takrîr eylemeye* karar verdiğini belirtmiştir.

Bu çalışmada; yazarın eserini kaleme alırken göz önünde bulundurduğu bazı pedagojik gerekçeler üzerinde durulacaktır. Yazar, emside'-i muhtelifi ile ilgili açıklamalarını nesir şeklinde verdiği gibi, birçok yerde de nazım olarak kaleme aldığı ifadelerle bunu teyit etmiştir. Nazım şeklindeki bu metin kısımlarının, aynı zamanda gençleri okumaya teşvik etmek amacıyla kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Böylece, *Tuhfe-i Nâdiriyyât-i Şuglî* bize dönemin eğitim yöntemleri hakkında fikir vermektedir.

Bu risale, aynı zamanda Bosna'da eğitim-öğretim çevresinde kullanılan Türkçenin özellikleri ve konumu ile ilgili bazı tespitlerde bulunmamıza da yardımcı olmaktadır. Yazarın, nadiren de olsa yer yer Boşnakça ifadelerle yer verip bunların Türkçe anlamlarını da kayda geçirmiş olması, o dönem Boşnakçası ile Türkçesini karşılaştırmalı

olarak görmemize imkan vermektedir. Bu bağlamda bugüne kadar incelenmemiş olan Tuhfe-i Nâdiriyyât-i Şugli'nin değerlendirilmeye alınması çalışmanın özgünlüğü açısından uygun görülmüştür.

OSMANLILAR'IN BALKANLAR'I İMARI: CİSRİMUSTAFAPAŞA VE UZUNCAÂBÂD-I HASKÖY KASABALARININ KURULUŞU

Zekai Mete

Tebliğde, Osmanlılar'ın Balkanlar'ı ve Rumeli'yi işgal edip gelir kaynaklarını sömürdükleri gibi iddialara karşılık olmak üzere, bölgede büyük masraflar harcanarak tesis edilen yerleşim birimlerinden iki kasabanın kuruluş hikayesi ele alınacaktır.

Bunlardan Cisirimustafapaşa (Svilengrad) kasabası, Yavuz'un damadı Kanuni'nin eniştesi Vezir (Çoban) Mustafa Paşa tarafından 1529'da Meriç üzerine yaptırılan 20 gözlü bir köprünün etrafında gelişmiştir. Köprü civarına daha sonra paşanın hanımı ve Kanuni tarafından büyük masraflarla cami, imaret, mekteb, han, çarşı vb. yapılar tesis edilmiş ve kasabanın temeli atılmıştır.

Uzuncaâbâd-ı Hasköy kasabası ise, 1592-1596 yılları civarında Yemen Fatihî Koca Sinan Paşa tarafından Bulgaristan'da Haskovo yakınlarındaki sahrada (Uzuncaova/Uzundzhovo) yine büyük masraflarla inşa ettirilen cami, imaret, hanlar, hamamlar, fırınlar ve dükkânlar etrafında gelişmiştir.

Çalışmada, Osmanlılar'ın Balkanlar ve Rumeli'yi sadece askeri maksatlarla işgal edip gelirlerini sömürmedikleri, aksine aldıklarından daha fazlasını çeşitli yatırımlar vasıtasıyla misliyle aynı topraklara iade ettikleri, devlet görevlileri ve sivil şahısların bölgenin imarı için ortaya koydukları gayretler ile imar ve iskân konusunda devletin tatbik ettiği resmî ideoloji iki örnek bağlamında ele alınacaktır.

THE 19TH CENTURY PAINTINGS THEMED "THE OTTOMAN OPERATIONS IN THE BALKANS" IN
THE PAINTING COLLECTION OF THE MILITARY MUSEUM

Zeynep Emel Ekim

The rise and evolution of the Ottoman art of painting was influenced by some of the soldier-painters who graduated from the Engineer School as well as Military College, and had a chance to attend painting classes in Europe; the European artists who came over the Ottoman territories to pursue their art; and the sultans who admired and practiced the art of painting. The paintings I have chosen from the exclusive battle-themed Painting Collection of the Military Museum depict the slices of life from the 19th century Ottoman combat history in the Balkans, and emphasize the dramatic side of war. Some of the scenes such as the victorious Ottoman soldiers blazing away at the enemy positions; their attacks with scimitars on horseback; efforts to suppress the nationalist uprisings; defeated opponent troops when the Ottomans gained victory over enemies were so realistically portrayed. Although the western-styles were used in the Ottoman oil and watercolour painting in the 19th century, the influences of the Ottoman art can be seen on every single theme. Therefore, the paintings are important in terms of history and history of art since they reflect the Balkan Wars and chaotic environment at the time as military and political records. They also feature the social and cultural characteristics of the period by describing the weapons and outfits of the Ottoman soldiers as well as the equipment of the army.

The conglomerate communities of the Ottoman Empire used to stretch over three continents. It is not surprising that the authors, originating from the Balkans, scoring very high education, spoke and wrote in several oriental languages. Thanks to the Ottoman state which was the heir and the continuator of the Islamic culture that included the Iranian culture and civilization the influence of this great culture had left its mark in the cultural tradition of Bosniaks, especially in the literary tradition. The Persian language possessed significant importance for the state and military correspondence at the court in the earlier period. However, in Persian language in the latter times, writing poetry was one of the tokens of cultural, social as well as spiritual prestige.

In Persian language had been created numerous classical works whose universality surpassed time and they belonged to the most valuable achievements of literature. The divan literature in all three Islamic Oriental languages generally used to establish a culture of memory. This literature was also recorder, transmitter and interpreter of manifold layers of Islamic tradition.

In such a large area and among the many names with the artistic potential, we find names of Bosniaks authors who had given their considerable contribution to its cultural mosaic image, either on global or local scene, during the Ottoman rule. We will single out just some of the names of those which are preserved in the chronicles, *tezkiras*, *majmuas*. Equally their works, testify about them: Mahmud Pasha Adni, Hasan Mostarac Ziyayi, Muhamed Karamusazade Nihadi, Dervish Pasha Bajezidagic, Muhammad Sarayli Nerkesi, Ahmad-bey Sabuhi, Ahmad Bosniak Talib, Zekeriya Sukkeri, Mehmed Fevzi, Nabi Tuzlavi, Mehmed Reshid, Ali-bey Pasic Vusleti, Ahmed Mostarac

Rushdi, Fevzi Mostarac, Haji Mustafa Bosniak Muhlisi, Ahmad Akovalizade Hatem, Abdullah Salahuddin Salahi and numerous other authors.

SOME SARAJEVO WOMEN ENDOWERS/VAQIFES FROM THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Alma Omanovic-Veladžić

Source of which is based this paper is manuscript of Muhammad Enverî Kadić's *Târîh-i Enverî* / *The Chronicle Enverî*, in literature known as *Kadić's Chronicle*, which covers the period from the 766 to 1346 h.g. (1364/65-1927/28). *Kadić's Chronicle* is a first-class source for the study of cultural history of Sarajevo. Among the most frequent documents found in the *Chronicle* are *vaqfnames* – endowment deeds, mostly the ones related to Sarajevo. In this paper we shall present certain women endowers/*vaqif*es among Sarajevo women who have made their contribution to the development of Sarajevo in the second half of the 19th century. These women endowers, who belonged to different social classes endowed part of their assets for several Sarajevo mosques: Hadži Alije Kalina, Baščaršijske, Kučuk Katibove, Sinan-vojvode hatun, Bakrbabine i Buzadži-zade Hasana, and for the purposes of the Sarajevo medrese of Abdulkерim Efendi Sim-zade Đumišić. These were mainly additions to bigger *waqfs* previously established – endowments, either of mosques, *mektebs* – elementary religious schools, fountains, or endowments of shops, storehouses, various plots of land, flourmills, hostels, houses, cash, repairs of bridges, etc. All this testifies how Muslim women were actively engaged in the social life of Sarajevo.

These endowments testified as to the continuity of urban and cultural development of Sarajevo in the second half of the 19th century. Examples show that the urban development of the city continued, though much less intensity than before.

REDIF AS AN ELEMENT OF MICROSTRUCTURE OF GHAZAL IN OTTOMAN INTERLITERARY
COMMUNITY: THE EXAMPLE OF GHAZALS ON REDIF „YA RAB“ BY AHMED TALIB BOSNEVI AND
FUZŪLĪ

Madžida Mašić

Redif as the final part of a beyt repeated throughout the poem, specifically as a word used as a rhyme throughout the poem, imposes itself as an element of the microstructure which has a specific role in constituting rhyme and also as an element referring to a conclusion that a certain poet had been under the influence of another poet, as F. Lewis said, „suffered influence-anxiety“, of another poet. Taking a redif or writing ghazals with the same redif from a more famous poet was the manner of divan literature, which refers to the fact that this became *de rigueur*, obligatory for those poets who wrote their variations to the prototexts.

This paper presents three ghazals with the redif „ya Rabb“ by Ahmed Talib Bosnevi and a ghazal with the same redif by the famous Ottoman poet Fuzuli. Poems will be examined within the same context, the context of the Ottoman interliterary community. Likewise, we will try to define potential similarities or visible influences of Fuzuli on the poetry of Ahmed Talib Bosnevi. The ghazals by Ahmed Talib mentioned above had not been presented to our scientific and expert public, nor had been a subject of any literary criticism analyses or valorizing. Therefore, this paper will elucidate only one small part of rich literary heritage of Bosniaks in Oriental languages.

MEMORIZED TRADITION: MUSLIM ORIENT IN MODERN BOSNIAK LITERATURE

Sanjin Kodrić

Older Bosniak (Bosnian-Muslim) literature, i.e. Bosniak literary practice until 1878, was an integral part of Oriental-Islamic culture and civilization. The Austro-Hungarian occupation of Bosnia displaced Bosniak culture as a whole, including literature, from the immediate Oriental-Islamic context and introduced it to the Western European cultural and civilizational system. However, since literature is one of the main media of cultural memory, modern Bosniak literature, which started with the year 1878 and has been developing continuously until today, still retains elements of Oriental-Islamic culture and civilization. They are visible in the Bosniak literary practice as a whole, but also at the microlevel, including the level of an individual literary genre or individual literary text. It is also in this sense that modern Bosniak literature can be described as a literature of memory.

BETWEEN THE LITERATURE OF APOCALYPSE AND SOCIAL CRITICISM IN OTTOMAN BOSNIA

Adnan Kadrić

Intellectual thought in Ottoman Bosnia in the early modern period was conditioned by the development of similar thought in other regions of the Ottoman Empire. There were strong influences of tasawwuf-mystical and the scholars under the influence of religious-law literature, which significantly affected the very social, religious and cultural life as well as the development of various classical arts and literature, in general.

In this short paper we will deal with the phenomenon of social criticism in poetry in general, with special reference to the so-called «alhamijado» poetry in Ottoman Bosnia, written in Bosnian language but in Arabic letters. Analysis of the poetry, for example, written by Muhammad Hevai Uskufi (17th c.) or Abdulvehab Ilhami (19th c.) indicates, in some way, differently conditioned attitudes relating to the critique of society.

The reasons for critical writing depend on the development of social consciousness of itself.

PILGRIMAGE PRACTICE IN CLASSICAL ERA OF THE OTTOMAN RULE IN BOSNIA

Aladin Husic

Connections of Bosnia with the Arabian world are present from the medieval time, but with Bosnia's fall under the Ottoman rule they become more intensive. Bosnia along with Albania, were two provinces of the Ottoman Empire where Islam has left the strongest impact. Therefore a connection of Bosnia with the Islamic civilization was much stronger in comparison to other neighboring provinces and regions on the Balkans. In this paper we shall look into the earliest pilgrimage practices of Muslims and determinate to what extent were they spread in certain cities and regions in Bosnia. This question is specifically interesting in mid-15th to beginning of 17th century. Archive sources of Ottoman provenance are sufficient for providing answers to some basic questions like when did the pilgrimage practice begin, how often and how widespread was it in a province where Islam did not have a long tradition of its existence. Our hypothesis is that the connection was much stronger and more intensive than expected because Islam in Bosnia in 16th century is still a relatively new appearance and because of geographical distance between Bosnia and the pilgrimage places. The high level of interconnection is also proven by the fact that at the end of 16th century the reconstruction of Kaaba was administrated by Ali Dede Bosnjak. He also administered the reconstruction of holy harams in 1001/ 1592-1593. That great recognition had a huge impact on strengthening relations between Bosnia and the holy places and Arabian world.

Jusuf Livnjak from the town of Livno in western Bosnia described in a travel diary his journey to Hajj in 1615/1616th. Thanks to those records it is possible to reconstruct the means and one of the ways how Bosnian pilgrims reached Mecca in that time. Besides the route that Bosnian pilgrims used, with help of this record it is possible to determine the time necessary for completing the Hajj from Bosnia, places that pilgrims visited on their journey to Mecca and difficulties

they had on their long journey from Bosnia to Mecca and back. The mentioned travel diary is the earliest known source that contains data of that kind related to Bosnia. And from this travel diary we can see how one Bosnian pilgrim experiences the Arabic world, what it is that he notices first in the places he visits, and especially in pilgrimage cities of Mecca and Medina.